

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

**SANACE DYSFUNKČNÍCH RODIN V REGIONU HRANICKO
RECONSTRUCTION OF DYSFUNCTIONAL FAMILIES IN THE
HRANICKO REGION**

Bakalářská diplomová práce

Alena Večeřová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Ivana Olecká

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

vlastnoruční podpis

V Olomouci dne _____

Motto:

Kdybych měla své dítě vychovávat znovu,
vybudovala bych pro něj nejdřív sebeúctu a pak teprve dům.
Prstem bych víc malovala a míň hrozila.
Méně bych ho opravovala a víc si s ním vykládala.
Nedívala bych se na hodiny, ale prostě bych se dívala.
Nestarala bych se tak o učení, ale prostě bych se starala.
Chodila bych více na procházku a pouštěla víc draků na provázku.
Přestala bych si hrát na vážnou, ale vážně bych si hrála.
Proběhla bych víc polí a viděla víc hvězd.
Víc bych ho objímala a míň s ním „válčila“.
Viděla bych v žaludu častěji dub.
Nebyla bych přísná, ale přístupná.
Neučila bych ho lásce k síle,
ale naučila bych ho síle lásky.

Diane Loomansová

... nikdy nebudeme moci vychovávat své dítě nebo děti znovu. Nikdy.
Máme jen jedinou možnou příležitost a to neopakovatelnou.

ANOTACE

Má bakalářská práce se zabývá problematikou rodinného zázemí nezletilých dětí, fungováním rodiny a naplňováním základních potřeb dětí v rodině. Tam, kde pojem domova děti nepoznávají v „Matějčkově“ slova významu, kde nejsou řádně uspokojovány potřeby nezletilých dětí, kde rodinné funkce selhávají, tam nastupuje pomoc státu ve formě sociálně-právní ochrany dětí. Přináším zde zmapování problematiky dysfunkčních rodin a nahlédnutí do možností i rezerv sanace rodiny v regionu Hranicko. Nastiňuji zde velmi nevyužitou oblast pro poskytovatele sociálních služeb tohoto regionu, zejména služeb zaměřených na výkon sociálně-právní ochrany dětí. Bakalářská práce obsahuje 122 788 úhozů včetně mezer.

Klíčová slova:

rodina, funkce, dysfunkce, region, nezletilé děti, výchova, dohled, sociální služby, potřeby dětí, sociální pracovník, pomoc, sociálně-právní ochrana dětí

ANNOTATION

This thesis deals with the questions of the infant children's family background, the family function and fulfilling the children's basic needs in the family. In cases where the children do not recognize the idea of home in Matějček's sense the state support takes place in form of social and legal protection of the children's rights. The thesis charts the problems of dysfunctional families and looks at the possibilities of family reconstruction in the Hranicko region. The thesis outlines an area unused by the social service providers in that region, especially service focused on the social and legal protection of the infant children. The thesis contains 122 788 keystrokes, spaces included.

Keywords:

family, function, dysfunction, region, infant child, upbringing, supervision, social services, children's needs, social worker, assistance, social and legal protection of children.

OBSAH

ÚVOD	6
1 RODINA	8
1.1 Rodina jako systém, typologie a funkce rodiny.....	8
1.2 Pojem domova a základní potřeby dítěte	12
1.3 Rodinná diagnóza a hodnocení rodiny.....	13
1.4 Návštěva v rodině	15
2 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA (SPO) DĚTÍ.....	17
2.1 Definice sociálně - právní ochrany dětí	17
2.2 Zakotvení v právním řádu ČR	18
2.3 Cíl a metody sociálně-právní ochrany	20
2.4 Výchovná opatření	20
2.5 Zanedbávání péče o dítě, definice.....	21
2.6 Typy a formy zanedbávání péče o dítě	22
3 SANACE RODINY	25
3.1 Pojem a význam sanace rodiny.....	25
3.2 Právní zakotvení sanace rodiny	25
3.3 Sanační možnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí	26
3.4 Podmínky sanování rodin a rizikové faktory	27
3.5 Multidisciplinární tým a případové konference.....	29
4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY	32
4.1 Předmět úpravy, základní zásady, druhy a formy sociálních služeb	32
4.2 Zařízení sociálních služeb, základní činnosti a poskytovatelé	34
5 OBLAST VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	37
5.1 Výzkumný vzorek.....	37
5.2 Cíle výzkumu	38
5.3 Výzkumné otázky a hypotézy	39
5.4 Metody sběru dat a jejich zpracování	41
6 VYHODNOCENÍ.....	52
6.1 Odpovědi na výzkumné otázky.....	52
6.2 Vyhodnocení důvodů pro stanovení dohledu v sanovaných rodinách	54
6.3 Kazuistiky neúspěšně sanovaných rodin	56
6.4 Vyhodnocení hypotéz	63
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Každý člověk potřebuje pro svůj zdravý duševní vývoj, pro své spokojené bytí alespoň jeden pevný dlouhodobý emocionálně založený sociální vztah. U dětí se tato potřeba obvykle vztahuje k rodičům, rodině. Také proto je rodina pro život dětí nevyhnutelná. Rodina má význam i pro rodiče, umožňuje jim prostřednictvím dětí přesáhnout horizont vlastního života. Rodič se svými potomky opakovaně může prožívat dětství a má šanci napravit chyby, kterých se dopouštěli jeho rodiče na něm, nikdy však nemůže napravit chyby, kterých se dopustil při výchově na svých potomcích. Proto i motto Diane Loomansové by mělo vejít do povědomí všem rodičům. Nikdy nebudeme moci své děti vychovávat znovu, proto se my, rodiče, snažme jak nejlépe umíme na „první pokus“. Tam, kde rodiče z různých důvodů nezvládají řádnou výchovu svých dětí, nastupuje v našem právním státě státem garantovaná sociálně právní ochrana dětí, která je zejména ochranou práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte.

V teoretické části práce se zabývám teoriemi rodiny jako systému, definuji jednotlivé typy rodin, jaké funkce má rodina plnit, aby dítě mělo uspokojeno své životní potřeby a pocit domova ve své rodině. Zmiňuji se zde o profesionální práci sociálního pracovníka, který by se měl orientovat v rodině, měl by umět stanovit diagnózu rodiny, ze které vychází při práci s rodinou. Její znalost je také nezbytná pro následné vyhodnocení funkcí v rodině. Zmiňuji zde doporučené postupy při šetření v rodině pro sociálního pracovníka, čeho by si měl všímat prioritně, jak při šetření v rodině jednat, postupovat, co vyhodnocovat. Ve druhé kapitole se zabývám definicí sociálně-právní ochrany dětí, jejím zakotvením v právním řádu, jejími cíli a metodami. Tam, kde selhává rodina, nastupuje sociálně-právní ochrana dětí státu a využití výchovných opatření. Připomínám zde oblast zanedbávání dětí v rodině a s tím související výkon sociálně-právní ochrany, sanaci rodiny, sanační možnosti státu i jiných složek, které se mohou podílet na sociálně-právní ochraně dětí v rámci zákona o sociálních službách. Teorii zákona o sociálních službách připomínám v kapitole třetí. O zmíněných okruzích jako je rodina, sociálně-právní ochrana dětí, sociální služby se dá napsat hodně, teoretickou část jsem operacionalizovala tak, aby mi sloužila jako podklad pro mou praktickou část.

V praktické části své bakalářské práce se zaměřuji na rodiny, kde je praktikována garantovaná právní pomoc státu formou sociálně-právní ochrany dětí. Zabývám se zde problematikou sanace rodin v regionu Hranicko, přičemž ve své práci mám za cíl v tomto územním obvodu konkrétně shrnout a rámcově popsat všechny rodiny, ve kterých jsou vychovávány nezletilé děti, nad jejichž výchovou je stanoven soudní dohled za období od

1.1.2003 do 31.12.2009. Pokusila jsem se vytvořit shrnutí - studii o problematice „dohledových sanovaných rodin“, která by vnesla celistvý konkrétnější vhled na tuto problematiku v našem regionu. Studium spisové dokumentace nezletilých dětí označované značkou Om (ochrana mladistvých), konkrétně z podnětů na stanovení dohledu podaných soudu, ze zpráv orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zejména z pravomocných rozsudků soudu o stanovení dohledu nad výchovou dětí, pojmenovávám důvody dysfunkčnosti rodiny. V rodinách, kde sanace rodiny nebyla úspěšná a u nezletilých dětí byla nařízená ústavní výchova, pojmenovávám důvody, pro které se nepodařilo nezletilé děti udržet v jejich přirozeném prostředí. Zabývám se otázkou, zda na neúspěšnou sanaci v rodinách měla přímý vliv absence sociálních služeb v regionu Hranicko na úseku sociálně-právní ochrany dětí.

1 RODINA

1.1 Rodina jako systém, typologie a funkce rodiny

Rodina jako systém

V literatuře najdeme různá vymezení pojmu rodina. Rodinu můžeme definovat z různých úhlů pohledů a hledisek, jednotné definice však nedocílíme, píše Irena Sobotková ve své knize Psychologie rodiny, v níž také zmiňuje Kramera. Ten rodinu vnímá jako skupinu lidí se společnou minulostí, současností a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů, kdy každý člen skupiny je vzájemně propojen často hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich života. Když mezi blízkými lidmi jsou vytvořeny intenzivní a kontinuální psychologické a citové vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde třeba o nemanželský pár, náhradní rodinu apod.¹

Hlavní smysl rodiny je reprodukce, v rodině se snadněji lidem pečuje o své potomstvo a zajišťuje lépe jeho výchova. Kromě toho, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také jednotkou společnosti. Reprodukují člověka jako organismus i jako bytost kulturní, zprostředkovává tradici budoucím generacím. Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává a snaží se zorientovat. Formuje osobní vývoj dítěte i postoj ke všem dalším skupinám. Rodina se snaží formovat dítě podle svého hodnotového systému, podle vlastní tradice. Rodinné normy se odchyľují od norem ve společnosti průměrných. Rodina se snaží, aby dítě vstoupilo do společnosti s určitým druhem orientace, s určitým programem.²

Rodina je fungující jednotka, která sestává z rodičů a dětí, která je zařazena do domácího prostředí. Domácnost se nachází v určitém domě, bytě, obci, městě atd. Rodina je neustále v dynamické interakci s okolním světem. Malou interakci s okolím vykazuje uzavřená rodina, však pro pozitivní vývoj rodiny je důležitá interakce co nejvíce otevřená. Samozřejmě to předpokládá zdravou otevřenou rodinu, protože jinak při otevření systému dochází také ke vstupu nevhodných informací a zde pak důležitou roli při otevírání rodiny vůči okolnímu světu hrají rodiče. Je-li prostředí nevhodné, mohou rodiče do jisté míry nežádoucí působení ovlivnit, mírnit jejich následky. Je špatné, jestliže tento rodičovský filtr chybí. Vztah rodiny s okolím může měnit každá nová zkušenost. Rodinu lze pokládat

¹ Sobotková, I., 2001, s. 22

² Matoušek, O., 1993, s. 10

za operační systém. Předpokladem zdravého vztahu mezi rodiči je láska, která je největším darem také pro děti.³

Virginia Satirová píše o rodině: *“Dejte dohromady všechny existující rodiny a máte společnost. Výchova v jednotlivé rodině má svůj odraz ve společnosti, kterou rodiny tvoří. A instituce jako školy, církve, úřady a vláda jsou celkem vzato prodloužením rodinných forem do nerodinných.“* Dále uvádí, že rodina a společnost jsou malá a velká verze jedné podstaty, obě se skládají z lidí, kteří spolu musí pracovat a spojuje je stejný osud. Každá složka vnáší do tohoto vztahu svůj charakteristický rys.⁴

K mému zpracovávanému tématu mne oslovila definice rodiny z internetového zdroje. Rodina je *„primární skupina a zároveň sociální instituce považována za základ lidské společnosti. Základem rodiny je manželský pár, který reprezentuje zároveň dvě hlavní role rodičů. Rodiče společně s dětmi vytvářejí tzv. nukleární či elementární rodinu (malou uzavřenou sociální skupinu s intimními vazbami a poměrně jasně vymezenými rolami). Společnost (stát) věnuje rodině podporu formou rodinného práva, rodinné politiky, sociálních služeb pro rodiny apod.“*⁵

Typologie rodin

V životě, ať už ve svém volném čase, ale i při výkonu povolání se setkávám s různými typy rodin. Uvědomuji si, že každá rodina je neopakovatelnou originální jednotkou, která vykazuje určité znaky, podle kterých se dá zařadit více či méně do určité teoretické typologie rodiny. I když existuje několik druhů typologie rodiny a nepochybně existují i rodiny vyhraněné a zařaditelné do konkrétní typologie, jsem přesvědčena o existenci většiny rodin smíšeného typu, rodin nevyhraněných, kde některá charakteristika typologie rodiny často převažuje. Ve své praktické části se budu zabývat fungováním rodiny s ohledem na potřeby nezletilých dětí, proto podrobněji zde uvádím typologie z hlediska účelu pro mou práci. Typologie, klasifikace rodin jsou konstruované pro potřeby sociálních pracovníků a opírají se o znaky fungování rodiny, jež sociální pracovníci obvykle zjišťují. Typy jsou odvozeny od dominantní charakteristiky jednoho dospělého člena domácnosti nebo obou dospělých, kteří ovlivní fungování celé rodiny. Tato typologie představuje kontinuum s postupně ubývajícím schopností rodin zvládat těžkosti a s rostoucími nároky na pomáhajícího pracovníka.

³ Grecmanová, H. a kol., 2000, s. 8

⁴ Satirová, V., 2004, s. 323

⁵ HANUŠOVÁ, J. *Rodina - vzdělávání dospělých* [online]. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí [cit.16.3.2010] Dostupný z www: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf>

- Perfekcionalistické rodiny - (represivní, úzkostné, neurotické, utažené rodiny). V těchto rodinách jeden nebo oba dospělí nadměrně zdůrazňují žádoucí způsoby chování, překročení norem je doprovázeno úzkostí. Jsou vysoce konformní, od svých členů vyžadují úspěch ve všech situacích. Pokud se v těchto rodinách vyskytnou problémy, do jejich řešení (s výjimkou rozvodů), nejsou vtahovány orgány pečující o práva dětí, policie, soudy. Tyto rodiny se považují relativně za lépe ovlivnitelné, členové rodin sami vyhledávají úřady a agentury poskytující pomoc a snaží se s nimi spolupracovat.
- Nepřiměřené rodiny - (nezralé, neadekvátní, dětinské, externě závislé rodiny). Jeden nebo oba dospělí spoléhají při řešení problémů, které ostatní rodiny zvládají samostatně, na vnější pomoc. Tu mohou nacházet v širší rodině, v komunitě nebo u pracovníků sociálních služeb. V těchto rodinách je oslabena schopnost předvídat do budoucna, schopnost vyhodnocovat to, co se děje již nyní. Potíže jsou zejména při obstarávání peněz, hospodaření a při výchově dětí. V těchto rodinách se obvykle nevyskytují antisociální tendence a při dobrém a dlouhodobém vedení ze strany sociálního pracovníka bývají ovlivnitelné.
- Egocentrické rodiny - (prestižní, chladné, rozštěpené rodiny). Rodina s jedním dospělým (v tom případě častěji s otcem) nebo s oběma dospělými, pohlcenými svou profesní, společenskou kariérou. Tyto rodiny mají obvykle dostatek financí, ty jsou vydávány zejména na prestižní záležitosti. Členové rodiny mají mezi sebou spíše instrumentální vztahy, jednotlivci mají hodnotu zejména tehdy, uspokojují-li potřeby někoho jiného nebo dobře rodinu reprezentují navenek. Manželský nesoulad je v těchto rodinách častý, vyskytuje se i utajované násilí mezi partnery. Děti často zanedbávají školní docházku a mají i další predelikventní projevy. Také se objevují i psychosomatické obtíže. Úřady poskytující pomoc vnímají tyto členové ambivalentně a mají sklon zneužívat pomoc úřadů k prosazení individuálních zájmů. Proto je prognóza odborných zásahů nejistá.
- Asociální rodiny - (impulzivní, agresivní, deviantní, delikventní rodiny). Jsou charakteristické nedostatkem hodnotového i sociálního napojení na běžnou společnost. Uspokojování svých potřeb řeší i za cenu porušování právní normy. Vztahy v rodině jsou povrchní, mělké, neodpovědné. Svazek mezi dospělými vznikl obvykle nahodile, z náhlého popudu, narození dětí bývá neplánované. Tito rodiče jsou někdy ochotni se dětí zříci a dát je k adopci. Právě v takových rodinách se vyskytuje zanedbávání a zneužívání dětí, projevy fyzické agresivity jsou i mezi dospělými. Dospělí se vyhýbají práci, která pro ně nepředstavuje nic cenného.

Časté je také zneužívání omamných látek, zejména alkoholu. Problémy těchto rodin řeší orgány státu, které dohlíží nad situací dětí a nad dodržováním zákona.⁶

Funkce rodiny

Posláním každé funkční rodiny je plnit si své základní funkce, mezi které patří funkce biologická - reprodukční, ekonomická, emoční, výchovná. Není-li tomu tak, pak rodina vykazuje na chování jednotlivých členů rodiny odchylky od normálu, symptomy, kterých si veřejnost, odborníci mohou všimnout.

Kvantitativní a kvalitativní naplnění rodinných funkcí je závislé na společenských podmínkách a na rodinné struktuře. Znamená to, že funkce rodiny jsou ovlivněné hospodářstvím, politikou, kulturou, které podmiňují životní styl doby, v níž se odrážejí uspěchanost, překotný životní rytmus, konzumnost života se všemi neblahými důsledky. Dále jsou funkce rodiny ovlivněné sociálními vztahy a postoji jednotlivých členů rodiny, věkovým složením a velikostí rodiny, vzdělanostní úrovní rodičů, jejich orientací zájmů a pohlavní převahou členů rodiny atd.⁷

Dunovský sestavil dotazník funkčnosti rodiny, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně-ekonomická situace osobnost rodičů, osobnost dítěte, osobnost sourozenců, zájem o dítě, péče o dítě. Na základě výsledného skóre dotazníku definoval čtyři typy rodin:

- Funkční rodina - intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch, funkce rodiny nejsou ničím poškozeny, v běžné populaci se vyskytuje většina funkčních rodin.
- Problémová rodina - vyskytují se závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které nejsou natolik závažné, aby přímo ohrožovaly rodinný systém nebo vývoj dítěte. Rodina je schopna svépomocí řešit vzniklé problémy nebo je odstranit za pomoci krátkodobé vnější podpory.
- Dysfunkční rodina - u těchto rodin nacházíme vážné poruchy některých nebo všech funkcí, které má rodina plnit. Toto neplnění bezprostředně ohrožuje nebo poškozuje jak rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy není rodina sama schopna řešit, a proto je nutné využít pomoci zvenčí, tzv. sanace rodiny.
- Afunkční rodina - poruchy jsou tak zásadního rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je ohrožuje v samotné

⁶ Matoušek, O. a kol., 2002, s. 194 – 195

⁷ Grecmanová, H. a kol., 2000, s. 11

existenci. Sanace je zde bezpředmětná, jediným řešením pro dítě je jeho odebráním z takové rodiny.⁸

1.2 Pojem domova a základní potřeby dítěte

Pojem domova

S pojmem rodina je úzce spjaté slovo domov. Dobrý domov jednou z nezbytných podmínek šťastného dětství a šťastné dětství je nutností pro zdravé utváření osobnosti. Psychologicky to znamená především místo, kde se dítě cítí v bezpečí. Je tu chráněno před vším neznámým a nebezpečným. Je tam dítěti dobře, je to místo, kde se s dítětem počítá, kam cítí, že patří. Doma je tam, kde se plní jeho zjevná a tajná přání, místo, kde si do sytosti může vyhrát. Říká se, že rodina je společenstvím radosti. Znamená to, že jeden druhému se snaží radost udělat, že mnohé věci se dějí jen proto, že jeden má rád druhého. Domov je tam, kde dítě má své místo a to nejen ve smyslu postýlky, místa u stolu apod., ale především své místo společenské. Zde se utváří vědomí našeho - dětského „já“, naší společenské hodnoty. K domovu patří určitá stálost prostředí. Dítě si vytváří citové vazby nejen k lidem, kteří s ním žijí, ale i k věcem, které je obklopují, k přírodnímu okolí. K domovu patří i určitá stabilita domácího řádu. Každý domov se vyznačuje trochu jiným denním programem, jinou soustavou hodnot, životním stylem. Později se dítěti některé rituály mohou zdát nesmyslné a najdou si časem ve své nové rodině vlastní. Však onen původní řád rodného domova zůstane stálou základnou, o níž se mnohé další životní rozhodování a jednání bude opírat. Jestliže však v rodině není žádný řád, denní program se neustále mění - vědomí domova se v jedinci neutváří.⁹

Základní potřeby dítěte

Domov a fungující rodina je prvním a přirozeným místem, kde se dětem dostává uspokojení základních potřeb. Rozlišujeme potřeby:

- Biologické - zahrnují řádnou výživu, dostatek tepla, čistotu apod.
- Psychické - jsou jimi například potřeba náležitého přívodu podnětů, potřeba jistoty, vědomí vlastní identity, potřeba otevřené budoucnosti. S těmito potřebami souvisí potřeby
- Sociální - jsou jimi potřeba lásky a bezpečí, akceptace dítěte apod.

⁸ Dunovský, J., 1986, s. 28

⁹ Matějček, Z., 1986, s. 175

- Vývojové - jsou aktuální opět až po uspokojení potřeb předešlých a zahrnují motivaci a následné činnosti, kterými se lidský jedinec sám rozvíjí. Z toho je také patrné, že charakter vývojových potřeb se neustále mění s potupujícím vývojem dítěte.¹⁰

V této části neopomenu uvést potřebu dětí opakovaně zdůrazňovanou v odborných publikacích dětského psychologa Zdeňka Matějčka. V nich odborník na dětskou duši hovoří, že pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním psychickém citovém přijetí dítěte a nikoliv jen biologické rodičovství, pokud by nebylo založeno na něčem víc. Ve většině případů rodiče jsou vybaveni obojím. Biologické rodičovství činí cestu psychologickému rodičovství snadnou, ale není jeho podmínkou. Jsou případy, kdy biologické rodičovství v psychické nevyústí a kdy vlastní rodiče dítě opustí, nechťejí je, nedovedou ho přijmout a pak nastupují náhradní rodiče. Jejich psychický rodičovský potenciál je však nedotčen, dalo by se říci, že jím spíše překypují – rodiče adoptivní, pěstouni. Výzkumy potvrzují, že nebiologičtí rodiče se stávají pravými a plnohodnotnými rodiči, neboť je rozhodující, ne že dítě kojili a působili mu příjemnosti, ale že dovedli poskytnout pocit jistoty a bezpečí sami v sobě, ve svém vztahu k němu, že je přijali se vším všudy za své.¹¹

1.3 Rodinná diagnóza a hodnocení rodiny

Rodinná diagnóza

Poznáváme-li rodinu, chápeme diagnózu rodiny jako charakteristiku rodinných rolí, vztahů, komunikace, očekávání, konfliktů a způsobů řešení prezentovaných problémů. Diagnóza, kterou upřesňujeme a ze které vycházíme při práci s rodinou, by měla obsahovat následující:

- Současné potíže - proč se rodina dostává do péče odborníků.
- Role a fungování rodičů - zkoumáme jak partnerský vztah, tak výkon rodičovské role (sexualita, schopnost komunikace citů, rozhodování, zajišťování kázně, základní vzorce rodinné interakce, ekonomická stránka a sociální vazby rodiny). Podstatné je také objasnit očekávání a představy o vlastních rolích, rolích druhých členů rodiny.
- Rodinné vztahy - jejich dynamika, spojenectví a rozkoly apod.

¹⁰ HANUŠOVÁ, J. *Rodina - vzdělávání dospělých* [online]. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí [cit.16.3.2010] Dostupný z [www: http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf](http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf)

¹¹ Matějček, Z., 1994, s. 15-16

- Proces komunikace – jasnost a přímost sdělení, jeho adresnost, otevřenost, snadnost komunikace, eventuální poruchy.
- Řešení konfliktů a problémů - tolerance, stupeň solidarity v rodině, když je vystavena konfliktu, vyhýbání se problémům, proces jejich řešení apod.¹²

Hodnocení rodiny

Kvalifikované posouzení stavu rodiny je pro sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí v současné době úkol nesnadný. Vzhledem k počtu případů, jimiž se souběžně pracovník zabývá, toto mu soustavnou soustředěnou práci s rodinami neumožňuje. Při současném trendu z terénních sociálních pracovníků dělat především úředníky na zdokumentování své odvedené práce a dodržování různých administrativních norem, zaváděním elektronického zpracovávání dokumentace, není možné praktikovat soustavnou práci s problémovými rodinami. Soustavná práce vyžaduje, aby se jeden kvalifikovaný pracovník souběžně zabýval několika rodinami a věnoval se jim v případě potřeby několik měsíců, roků. Hodnocení rodiny by ve všech případech mělo začínat v neautoritativním, partnerském duchu. Profesionál by měl členům rodiny aktivně naslouchat a měl by se pokoušet o vcítění do jejich vnímání rodinné situace, členové rodiny by neměli být podrobováni výslechu. Profesionál zkoumající rodinu by neměl zapomínat na to, že i sám je testován, zejména pokud jde o důvěryhodnost a schopnost poskytovat rodině účinnou podporu nebo pomoc. Dříve než si profesionál udělá závěr o tom, co je v rodině problém, měla by rodina sama dostat prostor k tomu, aby své problémy zformulovala. Řešení problému definovaného rodinou by mělo mít přednost před řešením problému, který v rodině vnímá profesionál.

Sociální pracovník - profesionál by měl umět zhodnotit základní ukazatele :

- Kulturní a hodnotová orientace rodiny.
- Nasycení základních potřeb jednotlivých členů rodiny (jídlo, ošacení, teplo, bezpečí, hygiena, soukromí).
- Stav domácnosti z hlediska potřeb členů rodiny.
- Funkčnost rodičovského systému (kvalita vztahu k dětem, v dimenzích akceptace, disciplína, angažovanost); ohraničení rodičovského systému vůči dětem.
- Hodnocení vývoje dětí (zvláště s ohledem na emocionalitu a sociální vztahy, u školních dětí je významný i postoj ke škole a studijní výsledky).
- Funkčnost manželského systému (emocionální bilance, existence sdílených zájmů, dlouhodobé konflikty a způsob jejich řešení).

¹² Sobotková, I., 2001, s. 41- 42

- Vztahy členů rodiny k širšímu příbuzenstvu.
- Vztahy k institucím pro rodinu významným (místní úřady, zaměstnavatelé rodičů, školy atd.).
- Jiné významné sociální vazby členů rodiny (sousedé, přátelé, zájmové kluby a pod).
- Zaměstnání rodičů, jeho perspektiva, pracovní spokojenost.
- Materiální zdroje, které má rodina k dispozici a způsob rozhodování o nich.
- Styl komunikace.¹³

1.4 Návštěva v rodině

Základní klinickou metodou je návštěva v rodině, prvním významným propagátorem metody návštěv v rodině je Oldřich Matoušek. Smyslem návštěv v rodině je především seznámit se více s rodinou, poznat ji a získat hlubší vhled do rodinného života. Přínos návštěv v rodině shrnuji podle výše uvedené Matouškovy osnovy do následně uvedených skutečností. Návštěva přinese spoustu nových údajů o rodině nezjistitelných jinou cestou, například údaje o bytě, životním stylu rodiny, teritoriální rovnováze, o průběhu běžných činností a procesu rodinné interakce apod. Získáme užitečnou sbírku rodinných mýtů a tím i přehled o preferovaných obranných mechanismech, je zde možnost porovnávání s jinými metodami a ověření jejich spolehlivosti. Při interpretaci výsledků ostatních metod jsou poznatky z návštěvy důležitým základem a oporou. Při realizaci návštěv se učíme nacházet funkční rovnováhu mezi osobními a profesionálními projevy. Otevírají se nové možnosti výzkumu i rodinné terapii. Průběh návštěvy závisí ve značné míře na rodině samé. Postupujeme podle toho, co nám rodina umožňuje - rytmus sblížování nám určuje rodina sama. Při návštěvách zaujíme většinou roli zúčastněného pozorovatele, protože naše chování nemůže být nikdy neutrální, je faktorem, který ovlivňuje chování rodiny. Při prohlídce bytu věnujeme pozornost účelnosti, uklizenosti (tzv. pracovní nepořádek odlišujeme od jiných druhů), proporcím reprezentační a soukromé části bytu, prvkům disharmonickým a neobvyklým (skládky) dát ohled tomu, jak jsou zastoupeny například dětské prvky v rodině (kresby a výtvary vystavené v bytě), do jaké podoby se rodina stylizuje, jak vypadá a jak je užíváno okolí rodinného stolu. Podle účelu návštěvy v rodině můžeme se zaměřit na celou škálu aspektů, například na propustnost hranic mezi privátním územím jednotlivých členů, na příznaky konfliktů či psychopatologie, na stabilitu či izolovanost rodiny, na respekt k rodinným tradicím (fotografie předků apod.). Hodnotový

¹³ Matoušek, O. a kol., 2002, s. 189 – 190

soulad a spokojenost v manželském svazku se obvykle projevuje stylovou jednotou a harmonií bytu. Při úvahách o bytě rodiny a jeho diagnostickém významu však bereme v úvahu ekonomickou úroveň rodiny, která zásadním způsobem limituje možnosti zařízení bytu. Každá návštěva v rodině má svou neopakovatelnou atmosféru, každá přinese novou atmosféru, pocity, dojmy, které se jen obtížně verbalizují. Je velmi nesnadné zobecnit výsledky návštěv, aniž by byly setřeny či zkruseny specifické zvláštnosti. V tomto je problém terénního výzkumu - zpracování velkého množství rozmanitého shromážděného materiálu.¹⁴

Sobotkové se podařilo na základě vlastního výzkumu sestavit původní návrh analýzy údajů získaných při návštěvě v rodině. Při třídění materiálů z návštěv v rodinách vystoupily do popředí čtyři roviny, ve kterých je možné rodinné systémy určitým způsobem popisovat, srovnávat a nastínit typické případy.

Rovina A: regulace přístupu

Jedná se o hranice vůči návštěvníkovi, o formální, procesuální a komunikační aspekty, také dynamiky sbližování rodiny s návštěvníkem a míry, kam až rodina návštěvníka vpustí. Patří sem i míra otevřenosti rodiny, proces sbližování rodiny a návštěvníka, který nezávisí pouze na chování rodiny, ale je reciproční, velkou roli hraje osobnost návštěvníka, jeho zkušenosti, profesionalita, ale i míra sympatií, kterou k němu rodina vnímá..

Rovina B: sociálně-psychologická atmosféra

Jedná se o obsahové, pocitové a dojemové aspekty, mohou se vyskytovat pocity od příjemných a uvolněných až po nepříjemně napjaté. Jde o své subjektivní pocity v době návštěvy i pocity členů rodiny odpozorované z neverbálních i verbálních projevů.

Rovina C: styl bydlení

Jde o působení bytu, jak se rodina prezentuje, stylizuje. Všimáme si toho, zda a kdo dá podnět k prohlídce bytu, kdo nás provází a byt komentuje, jak byt na nás působí. Pro psychologickou diagnostiku byt skýtá určité možnosti, začátečník může zpočátku být znejistěn podobností bytů, kdy nevidí mnoho diagnostických odchylek, časem se však může naučit „číst“ i bytovou symboliku.

Rovina D: hranice osobních teritorií

Jde o propustnost a sílu hranic mezi osobním územím členů rodiny. Odsud můžeme usuzovat na kompaktibilitu členů rodiny a na rodinnou soudržnost.¹⁵

¹⁴ Sobotková, I., 2001, s. 89 - 94

¹⁵ Sobotková, I., 2001, s. 94 - 96

2 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA (SPO) DĚTÍ

2.1 Definice sociálně - právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je široký pojem, jedná se zejména o ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, jakož i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Její neoddělitelnou součástí je ochrana dítěte před takovým působením, které se může negativně dotknout jeho zájmů, trvá-li po takovou dobu nebo je-li takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje řádnou výchovu dítěte, příp. by mohlo být příčinou jeho nepříznivého vývoje.

Sociálně-právní ochrana je rovněž v širším smyslu chápána jako ochrana práv dítěte na život, na rodičovskou péči a život v rodině, práva dítěte na vlastní identitu, svobodu, myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání a zaměstnání. Současně zajišťuje ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.¹⁶

Předním hlediskem SPO je zájem a blaho dítěte, který musí být základním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Zájem dítěte je však třeba posuzovat nejen z hlediska momentální citové orientace dítěte, ale zejména z hlediska jeho dlouhodobého zdravého psychického vývoje. Zájem dítěte je třeba sledovat i v případech, kdy lze předpokládat, že mohou nastat výchovné či jiné problémy, např. pokud v rodině docházelo v minulosti k trestné činnosti strašících sourozenců.¹⁷

Zvláštní (zvýšená) ochrana by měla být poskytována dětem, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, jakož i dětem, které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy. Sociálně-právní ochrana je zaměřena také na děti, u nichž se vyskytly jakékoliv výchovné problémy spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, ačkoliv nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití.¹⁸

¹⁶ § 1 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ § 6 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

2.2 Zakotvení v právním řádu ČR

Ochrana dítěte zahrnuje garanci rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly na republikové i mezinárodní úrovni. V širším smyslu je institut sociálně-právní ochrany definován v ustanovení §1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který je společně se zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, stěžejním právním předpisem, upravujícím výkon sociálně-právní ochrany dítěte.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí k otázce širší ochrany práv dítěte konstatuje, že ostatní právní předpisy upravující tuto oblast nejsou citovaným zákonem dotčeny. Jsou jimi zejména

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů;
- trestní řád obsažený v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 40/1963 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů a další.

Sociálně-právní ochrana dětí má své právní zakotvení také v mezinárodních smlouvách. *„Postavení mezinárodních smluv v právním řádu České republiky a jejich závaznost je pro všechny orgány veřejné moci a subjekty práva. Vyplývá z čl. 10 Ústavy ČR (tzv. euronovela Ústavy č. 395/2001 Sb.). Podle tohoto článku Ústavy platí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí českého právního řádu a takto k nim musí také správní orgán přistupovat. Z citovaného článku rovněž plyne povinnost - zejména orgánů veřejné moci - aplikovat přednostně před zákonem mezinárodní smlouvu, dojdou-li k závěru, že*

mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon. Pro orgány sociálně právní ochrany dětí výše uvedená klauzule v praxi znamená, že při aplikaci kteréhokoli vnitrostátního právního předpisu v oblasti sociálně-právní ochrany dítěte musí dbát obsahu příslušných mezinárodních úmluv a v případě, že by aplikace některého ustanovení vnitrostátní právní normy vznikl rozpor se zněním ustanovení mezinárodní úmluvy, musí být právní norma aplikována v souladu se zněním mezinárodní úmluvy.“¹⁹

K mezinárodním dokumentům patří:

- Úmluva o právech dítěte, kterou lze označit za stěžejní mezinárodní dokument v oblasti ochrany práv dítěte, byla vyhlášena 20.11.1989 Valným shromážděním Organizace spojených národů (OSN) v New Yorku, publikovaná sdělením č. 104/1991 Sb., Federálním ministerstvem zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte.
- Deklarace práv dítěte, která je právem někdy nazývána Charta práv dítěte a je předchůdkyní modernější Úmluvy o právech dítěte. Byla vyhlášena 20.11.1959 rezolucí č. 1386 (XIV) Valného shromáždění OSN v New Yorku.
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce, která byla vyhlášena 17.6.1999 Mezinárodní organizací práce v Ženevě, publikována sdělením č. 90/2002 SB., Ministerstvem zahraničních věcí (MZV) ČR.
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí, vyhlášena dne 25.1.1996 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy o výkonu práv dětí pod č. 54/2001 Sb.
- Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, vyhlášena dne 20.5.1980 Radou Evropy v Lucemburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy pro uznávání a výkon rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí pod č. 66 /2000Sb.
- Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, vyhlášena dne 15.10.1975 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o přistoupení ČR k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství pod č. 47/2001 Sb.
- Evropská úmluva o osvojení dětí, vyhlášena dne 24.4.1967 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy o osvojení dětí pod č. 132/200Sb.

¹⁹ Motejl, O. a kol., 2007, s. 16 – 17

- Úmluva o občansko - právních aspektech mezinárodních únosů dětí, vyhlášena sdělením MZV č. 34/1998Sb.
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, vyhlášena sdělením MZV č. 43/2000Sb.
- Mezinárodní smlouva o sjednání Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.
- Úmluva o vymáhání výživného v cizině, vyhlášena sdělením MZV č. 33/1959 Sb., o sjednání Úmluvy o vymáhání výživného v cizině.
- Úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti, vyhlášena sdělením MZV č. 132/1976 Sb., o sjednání Úmluvy o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti a další.²⁰

2.3 Cíl a metody sociálně-právní ochrany

Individuálních malých či větších cílů při výkonu sociálně-právní ochrany dětí je bezpočet, jsou vždy konkrétní, „ušité“ na konkrétní rodinu a jejich zmírnění či úplné odstranění problému, který by se měli snažit pojmenovat nejprve oni - klienti, poté až sociální pracovník. Ve své práci zaměřené na sanaci rodin s nařízeným soudním dohledem myslím, že je prvořadým cílem obnovit narušené funkce rodiny tak, aby dítě mohlo uspokojivě, ve svém zájmu i nadále vyrůstat ve své vlastní biologické funkční rodině, přičemž hlavním způsobem řešení ohroženého dítěte je ozdravení jeho přirozeného rodinného prostředí, takzvaná sanace.

Základní klinickou metodou, která je nejvíce v rámci sociálně-právní ochrany využívána je šetření v rodině. Hlavním zdrojem údajů je metoda rozhovorů, u kterých je důležitá schopnost naslouchání a metoda pozorování.

2.4 Výchovná opatření

„Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

Napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu.

Stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti.

²⁰ Motejl, O. a kol., 2007, s. 16 – 17

Uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.

Učinil-li orgán sociálně právní ochrany dětí opatření uvedené v odst. 1, nepotřebuje schválení soudu. Měnit nebo rušit taková opatření může orgán, který je učinil.“²¹

2.5 Zanedbávání péče o dítě, definice

Pojem zanedbávání je součástí syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně známým jako syndrom CAN (Child Abuse and Neglect). Syndrom byl poprvé definován na III. evropské konferenci pro prevenci týrání dětí, která se konala v Praze v roce 1991. Na odborné výstupy této konference reagovala Zdravotní komise Rady Evropy, která v roce 1992 pojmenovala jednotlivé formy syndromu CAN.²²

Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte byl charakterizován následovně: „*Jde o jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“²³*

Bechyňová a Konvičková uvádí Dunovského, který se syndromem CAN zabýval dlouhodobě a byl jedním z pořadatelů výše uvedené konference, ten definuje zanedbávání jako „*všechny škodlivé formy ne-péče o dítě spojené se všemi nepříznivými důsledky pro jeho život a vývoj jak v oblasti tělesné (neorganická porucha prospívání), tak psychické, emoční (deprivace v dětském věku) i sociální (dítě na ulici, děti ulice, dítě toxikomanů). Jejich společným jmenovatelem je vždy poškození osobnosti dítěte, v nejvážnějších případech i jeho zahubení.“²⁴*

Jiné definice vyjadřují pasivní charakter zanedbávání péče. Alarmují na to, že rodiče nejsou schopni jasně a citlivě reagovat na chování svých dětí, nevíšimají si toho, že dítě dává najevo, že něco potřebuje. Děti pak špatně prospívají, neboť mají jen malou pozornost svých rodičů. Rodičovské chování není pro ně srozumitelné. Paradoxně v důsledku toho mohou být někdy více ohroženy než děti týrané, kterým rodiče věnují alespoň negativní pozornost.

Bechyňová s Konvičkovou zmiňují ve své knize i jiné autory, hovořící o zanedbávání dětí. Například zde uvádí, že Krejčířová a Langmeier v kontextu se zanedbáváním upozorňují na nepředvídatelnost a nejasnost rodičovského přístupu a

²¹ § 43 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²² Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 35 - 36

²³ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 36

²⁴ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008 s. 36

nestabilní fungování celé rodiny. Rodiče zanedbávající své děti je vlastně ignorují a jejich interakce s dětmi značně kolísá. Dochází k určitým extrémům v řadě nesoustavných, nepředvídatelných a často násilných epizod s cílem mít od dítěte klid a oddechnout si od chaosu v rodině. Zanedbávání dětí často souvisí s ekonomickou chudobou rodiny, ale může se vyskytnout v kterémkoli společenském okruhu. Nejde jen o výchovné zanedbávání (zajišťování dohledu, dostatečné vedení a stimulace). Na psychický stav dítěte může působit přímo nedostatek dohledu, nezáměr o vzdělání a nepřímo nevhodná skladba výživy, špatná hygiena atp.²⁵

Míra naplňování konkrétních potřeb dítěte může napomoci ve zhodnocení jeho situace. Pro určení míry ohrožení dítěte byla vypracována tříbodová stupnice.

Kategorie „nejmenšího rizika“ zanedbávání zahrnuje potenciální riziko zanedbávání péče. Jestliže se situace neopakuje častěji, nevyžaduje zásah sociálně-právní ochrany (například dítě občas nedostává pravidelně dostatečně výživné jídlo, rodiče se ne vždy zajímají o to, s kým je dítě venku).

Kategorie „středního rizika“ zanedbávání vymezuje ty situace, kdy riziko ohrožení dítěte se zvyšuje, zejména trvá-li ohrožení zdraví a vývoje dítěte delší dobu. Vyžaduje jasný zásah sociálních služeb a nabídku podpory rodině (například malé dítě nedostává pravidelně odpovídající stravu, rodiče se zajímají o školní výsledky dítěte velmi nepravidelně).

Kategorie „vážného rizika“ zanedbávání zahrnuje situaci dlouhodobého nebo vážného ohrožení dítěte, jehož důsledkem může být vážné poškození zdraví nebo dokonce smrt dítěte. Jde o opakující se situace, jenž vážně ohrožují i emoční stránku dítěte (např. malé dítě dostává stravu, která neodpovídá jeho věku, rodiče na chování dítěte reagují častěji kritikou a tresty).²⁶

2.6 Typy a formy zanedbávání péče o dítě

Zanedbávání péče o dítě se projevuje nedostatečnou úrovní péče rodičů, často generačně opakovanou. Dopady zanedbávané péče na místě většinou zjišťují profesionálové, kteří přichází se zanedbávaným dítětem do styku. Jsou to například lékaři, zdravotní sestry, učitelky ve školském zařízení, sociální pracovníci aj. V odborné literatuře jsou obvykle rozlišovány čtyři typy zanedbávání:

- Fyzické - jedná se o neuspokojování tělesných potřeb dítěte - výživy, ošacení, přístřeší, tepla, ochrany před nebezpečím.

²⁵ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 36

²⁶ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 37

- Výchovné – jde o nezabezpečení možnosti vzdělávání ve škole, chybějící ochranu před dětskou prací atp.
- Emoční - chybí uspokojování citových potřeb dítěte - náklonnosti, lásky, pocitu že někam patří.
- Zdravotní péče – jde o zanedbávání preventivní péče i péče specifické, kterou dítě potřebuje.

V dysfunkční nebo problematické rodině se často vyskytují jednotlivé typy zanedbávání společně, jejich rozlišení však může přispět k volbě správné intervence na podporu dítěte.²⁷

Autorky Bechyňová a Konvičková uvádí ve své knize rozlišení zanedbávání potřeb dětí dle Dubowitza a De Panfilise.

Zanedbávání výživy - jde o případy, kdy dítě opakovaně hladoví nebo dostává nevhodné jídlo. Případy obvykle diagnostikuje dětský lékař na základě nízké váhy dítěte nebo jeho špatného prospívání. Jeho úkolem je též vyloučit, zda nedostatečná váha není důsledkem zdravotního problému. Jinými příklady zanedbávání výživy jsou zdravotní problémy dítěte způsobené nedodržením dietních programů určených lékařem, příp. problémy s dětskou obezitou.

Zanedbávání ošacení - jde o situace, kdy je zdraví dítěte ohroženo v důsledku neadekvátního oblékání adekvátně k počasí nebo nosí-li oblečení kterému je velké či malé, hygienicky neudržované.

Bezdomovectví - každé dítě potřebuje stálý domov jako místo, které je pro něj bezpečné a poskytuje mu ochranu. Potřeba stálosti domova není naplněna u dětí, jež žijí na ulici nebo v situaci blízké bezdomovectví a s vychovateli často střídají bydliště (bydlí střídavě u známých, kde nemají své vlastní místo atp.).

Zanedbávání zdravotní péče - je sledováno u dětí, které nemají adekvátní zdravotní péči, což aktuálně nebo potencionálně ohrožuje jejich zdraví. Schází jim v důsledku nezodpovědnosti rodičů preventivní zdravotní péče, v době nemoci jim rodiče nejsou schopni zajistit adekvátní péči, příp. nezajišťují odbornou zdravotní péči, kterou stav dítěte vyžaduje.

Zanedbávání vzdělávání - je patrné u dětí, které nejsou posílány pravidelně do školy, mají časté absence, pro něž neexistují pádné důvody nebo nejsou vzdělávány s ohledem na své specifické potřeby.

²⁷ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 39

Neadekvátní dohled - jde o situaci, kdy je dítě ponecháno samo bez adekvátního dohledu po dobu, která neodpovídá jeho vývojovému stupni (např. pro roční dítě může být velmi nebezpečný krátký pobyt ve vaně bez dohledu dospělé osoby).

Zanedbání ochrany dítěte před nebezpečím z okolního prostředí - (doma i mimo domov) – jedná se o zanedbání prevence vzniku úrazu dítěte. Například posazení dítěte do sedaček při jízdě autem, užití helmy při jízdě na kole, dodržování pravidel bezpečného přecházení vozovky.

Zanedbávání emoční - (neadekvátní podpora a přijetí dítěte) - jde o velmi vážnou formu zanedbávání, která se obtížně prokazuje. Dítěti se v rodině nedostává přijetí a laskavé péče rodičů a dítě emočně strádá.

Všechny typy zanedbávání vysoce korespondují s chudobou a špatným sociálním postavením rodin. Je těžké rozlišit, zda je schopnost rodičů, pečovatелů, poskytovat dětem adekvátní péči, snížena v důsledku jejich tíživé sociální situace, případně je důsledkem odlišnosti kultur, nebo zda jde o záměrné zanedbávání péče. Sociální služby zaměřené na pomoc zanedbávanému dítěti a jeho rodině by proto měly být zaměřeny nejprve na stabilizaci sociální situace rodiny, poté na rozvoj rodičovských dovedností v péči o dítě. Jejich důležitou součástí bývá nácvik a podpora pečujícího rodičovského chování. Chudoba rodiny a její sociální vyloučení může rodiče v jejich péči o dítě značně omezovat.²⁸

²⁸ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 38 - 39

3 SANACE RODINY

3.1 Pojem a význam sanace rodiny

Bechyňová a Konvičková zmiňují Matouškovu definici sanace rodiny, která byla v českém prostředí sociální práce definována takto:

„Sanace rodiny - podpora rodiny - postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor promítající se i do praxe sociální práce, že sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli výskytu domácího násilí. Sanace rodiny však má mnohem širší pole působnosti, například jako postup doplňující léčbu závislosti dospělých lidí. Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (například docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center).“²⁹

Významem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodině pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Jedná se o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dětí mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho návratu zpět domů. Součástí sanace rodiny jsou také činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení z ústavní výchovy.³⁰

3.2 Právní zakotvení sanace rodiny

Téma sanace rodiny je upraveno novelou zákona č. 359/1999 Sb. (rozsáhlá novela č. 134/2006 Sb.). K sanaci rodiny se vztahují následující změny.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, i když dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a tamní úřad takovou pomoc předtím doporučil, nebo nejsou-li rodiče schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci.³¹

²⁹ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 17

³⁰ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 18

³¹ § 12 ,odst. 1, písm. a, b., zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

„Obecní úřad obce s rozšířenou působností má povinnost poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány a za tím účelem také zprostředkuje rodiči pomoc poradenského zařízení.“³²

„Za účelem zjištění, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení má zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností uložené následující povinnosti

- nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova*
- nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova“³³*

3.3 Sanační možnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Při současných nízkých počtech sociálních pracovníků na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a jejich pracovní náplni, která jim dává legitimaci k výkonu sociálně-právní ochrany v plném rozsahu, je možné této novele zákona v praxi obstát jen velmi obtížně. Je velká potřeba navýšení počtu sociálních pracovníků určených pro práci s rodinou, ale trend je opačný. Interní audity zmíněných úřadů se snaží vydokladovat množství úkonů, práce, vytiženost sociálního pracovníka, což je však zejména v této agendě těžko spočitatelné. Zejména v sociální práci platí, že kvalita končí kvantitou a také kumulace různých pracovních náplní kvalitnímu výkonu sociální práce nepřispívá. Přínosem je zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde s dotačními podmínkami Ministerstva práce a sociálních věcí a trendem komunitního plánování na úrovni obcí, vznikají nestátní neziskové organizace (NNO), případně i obecní organizace poskytující sociálně aktivizační služby pro rodiny, které jsou potřebným nástrojem sanace rodin. Sociální pracovníci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností tak dostávají možnost k naplňování jmenované novely prostřednictvím vznikajících NNO, se kterými mohou vytvářet síť služeb a využívat pro klientské rodiny i pro výkon své práce výhody, které přinášejí propojení pravomoci, podpory a pomoci.³⁴

³² § 12 odst. 2. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³³ § 29 odst. 2, písm. a,b, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁴ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 32

3.4 Podmínky sanování rodin a rizikové faktory

Podmínky sanování rodin

Kdy lze rodinu ohroženého dítěte sanovat

- Nastávající rodiče, kteří během svého života byli zanedbáváni nebo ohroženi na svých potřebách jsou nositeli rizika, že nebudou umět o dítě pečovat, nemají pro dítě připravené podmínky odpovídající jeho potřebám, nemají ve svém okolí spolehlivou podporu.
- Ohrožené nezletilé dítě žije ve vlastní rodině a jeho zdravotní, psychická a sociální situace vykazuje konkrétní rizika a nedojde-li při sociální práci s rodinou v průběhu alespoň tří měsíců ke zlepšení nebo pokud nastane její zhoršení u dítěte samotného nebo u jeho sourozenců.
- Dítě bylo aktuálně umístěno dobrovolně nebo na základě předběžného opatření soudu do zařízení ústavní výchovy. I přesto, že rodiče nabídku zařazení do programu sanace rodiny odmítli před umístěním dítěte do ústavní výchovy neznamená, že nemá smysl jim možnost sanace v situaci po jeho umístění znovu nabízet.
- Dítě je umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy. Cílem sanace rodiny je vytvořit podmínky pro kvalitní, bezpečný a smysluplný kontakt dítěte s rodinou, případně s jeho sourozenci. Tato práce v ideálním případě může postupně vést až ke svěřeni dítěte zpět do péče rodičů.
- Dítěti soud zrušil nařízení ústavní výchovy z důvodu kvalitativních změn v rodině a svěřil ho zpět do péče rodičů. Sanace rodiny je pak nezbytná pro podporu a udržitelnost kvalitativních změn v rodině po návratu dítěte domů.
- Dítě bylo soudem svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Sanace rodiny je přístupem k udržování nebo vylepšování podmínek pro kontakt dítěte s vlastní rodinou a jeho návrat zpět domů. V této situaci je nutná účast zástupce organizace podporující pěstounskou rodinu v multidisciplinárním týmu.³⁵

Situace, ve kterých sanace rodiny není vhodným řešením pro dítě

- Dítě je obětí krutého zacházení ze strany rodičů, znalci kontakt nedoporučují.
- Znaleckým posudkem rodičů a dítěte bylo prokázáno, že rodiče nechovají k dítěti žádnou citovou vazbu.
- Rodiče jsou závislí na drogách a jiných návykových látkách, alkoholu a odmítají léčbu.

³⁵ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 20

- Rodiče jsou částečně zbaveni způsobilosti k právním úkonům, nechtějí spolupracovat s opatrovníkem a multidisciplinárním týmem.
- Rodiče trpí psychiatrickým onemocněním, nespolupracují se svým lékařem a multidisciplinárním týmem.³⁶

Sanace rodiny se týká jak formálních tak obsahových stránek rodičovství. V praxi se doporučuje nejprve zapracovat na formální stránce rodiny, protože je pro rodiče bezpečnější a přímo ovlivňuje možnost jejich vyladění na obsah rodičovství. Nemá-li rodina peníze na jídlo nebo hrozí jí ztráta bydlení či jsou jinak existenčně ohroženi, rodiče nemají kapacitu zajímat se o význam hraní si se svými dětmi.

Formální stránka rodiny - zahrnuje sociální a praktické zázemí rodiny. S rodiči se pracuje například na těchto tématech. Zajištění dokladů, zajištění dávek státní sociální podpory, případně jiných dávek, hledání a udržitelnost pracovního poměru, postupné vyrovnávání rodinného rozpočtu například formou sjednání splátkových kalendářů s reálnou perspektivou umořování dluhů, úklid v domácnosti a jeho udržování, udržitelnost bydlení, zajištění peněz na obědy dětí, na zájmy dětí, školy v přírodě, návštěvy za dětmi v zařízeních pro výkon ústavní výchovy, aby děti mohly zůstat v jejich péči nebo se mohly vrátit domů, aby mohly alespoň jezdit domů na návštěvy.

Obsahová stránka rodiny - týká se vztahů rodičů a dětí, výchovných schopností rodičů, pochopení a náhledu na situaci a na možnosti změn. Například se zjišťuje názor rodičů na situaci dítěte a rodiny, vztah rodičů k dětem v rodině, jak jsou citliví k jejich potřebám i způsobům, kterými si děti o ně říkají, jak rodiče tráví den s dětmi, kdy je v rodině čas pro práci (včetně školních povinností), výchovu, hru a odpočinek. Jak rodina vnímá standard udržování pořádku v domácnosti, jaký funguje v rodině systém pochval a trestů, jaké to bylo u nich doma, když byli rodiče dětmi, možnosti změn, jaký je potenciál jejich i širší rodiny k pozitivním změnám apod.³⁷

Rizikové faktory

Úspěšná sanace rodiny záleží na řadě faktorů, jejich vzájemné působení ovlivňuje míru ohrožení dítěte v rodině i pravděpodobnost míry úspěšnosti posílení zdravých funkcí rodiny. Je třeba s nimi od samého počátku pracovat a brát je reálně v úvahu při vytváření sanačního plánu. Zejména musíme dbát na:

Rizikové faktory rodiny - rodiče nebo jeden z rodičů pochází z dysfunkční rodiny, žili v zařízení pro výkon ústavní výchovy, některé z dětí nevychovávaly, zneužívali drogy, alkohol atp. Rodiče mají obvykle nízké vzdělání, jsou nezaměstnaní, příjmy mají

³⁶ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 20 - 21

³⁷ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 21 - 22

dlouhodobě kolem stavu hmotné nouze, mají problémy s hospodařením, s dluhy, s bydlením, dluží různým finančním společnostem atp. Rodiče nedůvěřují pomáhajícím pracovníkům, úřadům. Obávají se změn, nevěří si, že jsou jich schopni, jako by sebe i dítě chtěli předem chránit před dalším neúspěchem. Objevují se u nich tendence bagatelizovat své těžkosti, mnohdy na ně nemají reálný náhled. Projevuje se zde i transgenerační předávání modelů chování v rodině, jež prohlubují negativní dopad na kvalitu života dítěte i celé rodiny.

Rizikové faktory prostředí - ve kterém rodina žije a bude žít. Důležité je, aby rodina měla bydlení, pokud rodina přišla o bydlení, sanace rodiny nemá být nástrojem k získání bydlení. Tady je nutná úzká spolupráce obce na plánu a řešení bytové situace rodiny. Azylové domy mají stále delší čekací doby na pořadí ubytování, rodiny s více dětmi jsou velmi těžko umístitelné. Nutnost oddělit otce od dětí a matky má rovněž svá negativní úskalí. Pronájmy bytů většinou nejsou řešením sanovaných rodin z důvodů finančních.

Aktuální sociální situace rodiny - při zařazení do programu sanace rodiny je třeba znát výše uvedené faktory rizikovosti a jejich pravděpodobnou délku trvání a jak dalece souvisí s ohrožením dítěte. Dále je potřebné posoudit úroveň rozvoje dítěte, jeho postavení v rodině a v širším sociálním prostředí. Je vhodné se zaměřit na fyzické zdraví dítěte, jeho psychosociální rozvoj, kvalitu vztahů v rodině, schopnost rodičů zajistit odpovídající péči a výchovu dítěte. Je přínosné vědět, zda již v rodině intervenovaly nějaké instituce, jak situaci dítěte a rodiny závěrovaly, jaká učinily doporučení.³⁸

3.5 Multidisciplinární tým a případové konference

Posouzení míry ohrožení dítěte a sanování rodiny je komplexní problematika, při jejímž řešení se sociální pracovník neobejde bez spolupráce a pomoci dalších odborníků. Spolupracuje se zejména s pediatry, dětským psychologem, někdy i neurologem, dětským psychiatrem, sociálním pedagogem, logopedem, právníkem, učiteli, vychovateli a odborníky dalších profesí. Sociální pracovník má plnit funkci koordinátora a měl by si individuálně sestavit tým potřebný k řešení každého jednotlivého případu. Společně by pak měli stanovit sociální diagnózu, prognózu, navrhnout postup a možnosti řešení. Měl by tedy sestavit individuální plán sanace rodiny, který by měl zahrnovat změny v oblastech výchovy a péče o dítě a chodu domácnosti rodiny. Účinný může být jen tehdy, bude-li vycházet z potenciálu rodiny.³⁹

³⁸ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 19

³⁹ Matoušek, O., 2002, s. 203

Pomoc a podporu je užitečně cíleně plánovat. Vytvořený individuální plán sanace rodiny lze vyhodnocovat, zajišťovat účinnost přijatých opatření, plánovat opatření následná. Vytváření takového plánu je odlišnou činností od pouhého zakládání dokumentů do příslušného spisu nezletilých dětí a tvoření poznámek v záznamech ze šetření o vývoji situace v rodině. Při přípravě individuálního plánu sanace rodiny je vždy nezbytné, aby orgán sociálně-právní ochrany postupoval cíleně a systematicky. Základní činnosti je možné sestavit do následujících kroků:

- Důsledná analýza vzniklé situace.
- Vytvoření plánu postaveného na interdisciplinární spolupráci.
- Realizace jednotlivých nastavených aktivit plánu.
- Pravidelné vyhodnocování plánu a stanovení dalšího postupu.

Cíle v individuálních plánech rodiny musí být stanoveny jako bezpečné - respektujícím způsobem definuje těžkosti rodiny, které je třeba odstranit. Dále musí být srozumitelné - nespolehá se na mýtus, že „rodina dobře ví“. Přiměřené - čím méně úkolů se naplánuje najednou, tím více se v sanaci rodiny docílí. Časově reálný, proto je reálné naplánuvat maximálně dva úkoly týdně a nepřidávat další, dokud nebudou naplněny; spíše je užitečné hledat a odstraňovat důvody, které vedly k jejich případnému nenaplnění. V dohodnutém časovém úseku je neměnný - (s výjimkou situací, vyžadujících zásahy pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany, soudu, policie) - rodinám nepomáhají změny zadání naplánovaných doporučení. Také musí být hodnotitelný pomocí zpětné vazby – znamená to, že individuální plán sanace rodiny obsahuje konkrétní změny v situaci rodiny a dítěte (proč), konkrétní pracovní body (co), zodpovědnost - rodiče, dítě, ostatní zúčastnění odborníci (kdo), konkrétní kroky (jak), konkrétní časové období (do kdy), jak kdy a kým bude získávána zpětná vazba o jeho plnění, také kdo bude rodinu nebo dítě o obsahu individuálního plánu informovat, kdo a kdy bude svolávat případové konference.⁴⁰

Dalším znakem sanace je realizace případových konferencí. Jedná se o společné setkání pomáhajících pracovníků, kteří hledají a navrhují optimální řešení konkrétní situace rodiny. V současnosti se případové konference využívají jen málo, bývají mylně považovány za neefektivní způsob práce. Ani současná situace v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a výkonu ústavní výchovy neprobíhá bez vzájemné spolupráce zúčastněných stran. Práce s ohroženou rodinou je nedostatečně nebo málo koordinována, neexistuje žádný prováděcí předpis, který by koordinaci upravoval průřezově jednotlivými resorty. Pracovníci sociálně-právní ochrany dětí mají ze zákona právo na získávání a shromažďování veškerých informací, týkající se sociálně-

⁴⁰ Bechyňová,V., Konvičková,M., 2008, s. 92 -93

právní ochrany dětí. Od dalších institucí, které s rodinou nebo dítětem přicházejí v praxi do kontaktu, je získávají nejčastěji telefonickými rozhovory či písemnými zprávami. Ostatní zainteresované instituce si informace předávají nepravidelně, náhodným výběrem nebo vůbec ne. Záleží na individuálním rozhodnutí každého konkrétního pracovníka instituce. Základem úspěchu je partnerský přístup mezi všemi členy multidisciplinárního týmu a jejich přijetí principu sanace rodiny, ten spočívá v pomoci dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině. Z praxe patrné, že účinně nemůže rodinu sanovat žádná instituce samotná.⁴¹

⁴¹ Bechyňová, V., Konvičková, M., 2008, s. 89

4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY

4.1 Předmět úpravy, základní zásady, druhy a formy sociálních služeb

Předmět úpravy a základní zásady

V § 1 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se upravují podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci, prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách. Tento zákon v § 1 odst. 2 upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve zdravotnických zařízeních, věznicích, v zařízeních pro pobyt cizinců a v azylových zařízeních. V § 2 odst.1 se uvádí, že každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech předcházení řešení sociální situace nebo jejího předcházení. V § 2 odst. 2 se uvádí, že rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vyházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.⁴²

Druhy sociálních služeb

V ustanovení § 32 zákona o sociálních službách je uvedeno, co sociální služby zahrnují:

- sociální poradenství
- služby sociální péče
- služby sociální prevence

⁴² § 1,2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Sociální poradenství

Zahrnuje základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Sociálním poradenstvím se poskytují osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace, přispívající k řešení jejich situace. Základní sociální poradenství je součástí všech druhů sociálních služeb. Odborné sociální poradenství zahrnuje občanské poradny, manželské a rodinné poradny, sociální práci s osobami společensky nepřizpůsobenými, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, sociálně právní poradenství pro osoby se zdravotním postižením a seniory. Služba obsahuje poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.⁴³

Služby sociální péče

„Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.“⁴⁴ Takovými službami jsou osobní asistence, pečovatelská služba, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněná bydlení, sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče.⁴⁵

Služby sociální prevence

„Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem nežádoucích společenských jevů.“⁴⁶ Do této skupiny patří služby ranné péče, telefonická krizová pomoc, tlumočnické služby, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, krizová pomoc, nízko prahová denní centra, nízko prahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny

⁴³ § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁴ § 38 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵ § 39 - 52 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁶ § 53 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

s dětmi, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity, terénní programy, sociální rehabilitace.⁴⁷

Formy poskytování sociálních služeb

Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní. Pobytové poskytují ubytování v zařízení sociálních služeb, ambulantní forma se zakládá na příchodu klienta do zařízení sociálních služeb a součástí služby není poskytování ubytování. Terénní forma služby je poskytována v přirozeném sociálním prostředí klienta.⁴⁸

4.2 Zařízení sociálních služeb, základní činnosti a poskytovatelé

Zařízení sociálních služeb

Pro poskytování sociálních služeb se zřizují zařízení sociálních služeb, kterými jsou centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, chráněná bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízko prahová denní centra, nízko prahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny, sociálně terapeutické dílny, centra sociálně rehabilitačních služeb, centra rané péče. Kombinací zařízení sociálních služeb lze zřizovat mezigenerační a integrovaná centra.⁴⁹

Základní činnosti při poskytování sociálních služeb

Mezi základní činnosti při poskytování sociálních služeb patří pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoci při zajišťování stravy, poskytnutí ubytování, popřípadě přenocování, pomoc vedení domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Dále pak sociální poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, telefonická krizová pomoc, nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a nácvik činností vedoucích k sociálnímu začlenění, podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních dovedností a návyků.⁵⁰

⁴⁷ § 54 -70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ § 33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ § 34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ § 35 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Poskytovatelé sociálních služeb

„Poskytovateli sociálních služeb jsou při splnění podmínek stanovených tímto zákonem územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu.“⁵¹

Poskytovateli sociálních služeb jsou subjekty, které byly jako poskytovatelé sociálních služeb registrovány příslušným krajským úřadem a zákonem pojmenované osoby, u kterých se registrace nevyžaduje. Může se jednat jak o právnické, tak o fyzické osoby, a sociální služby bude nadále možno poskytovat jako činnost neziskovou tak i jako činnost podnikatelskou. Dalším rovnocenným poskytovatelem je též stát, jednající Ministerstvem práce a sociálních věcí, jež stále ještě zřizuje 5 zařízení sociálních služeb, a samotné obce a kraje, které budou i nadále poskytovat sociální služby v samostatné působnosti. Za zvláštní poskytovatele určitých sociálních služeb je možno považovat též úřady obcí s rozšířenou působností a krajů, takže i tyto orgány v přenesené působnosti - výkonu státní správy jsou v roli zadavatelů a poskytovatelů sociálních služeb. Spolupráce s krajskými úřady může být důležitá i proto, že rozhodují o povinné registraci poskytovatelů a mají k dispozici aktuální údaje o jejich počtu, územní působnosti a zaměření, o prováděných inspekcích atd.⁵²

K naplnění co nejefektivnější sociálně-právní ochrany dětí je zapotřebí posilování multidisciplinární spolupráce mezi odborníky zabývající se sociálně-právní ochranou dětí a dalšími psychosociálními či jinými službami. Neziskové organizace, zabývající se víceúrovňovými programy sociálních služeb pro rodiny s dětmi, které jsou ohroženy sociálním vyloučením jsou velmi potřebné pro spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany k dosažení plánů a cílů při sanování rodin a zajišťování zdravého vývoje dítěte v rodině.

Osobně je mně nejvíce známé České centrum pro sanaci rodiny STŘEP v Praze, na jehož prezentaci jsem v minulosti byla na některých školeních a zprávy o jeho činnosti za uplynulá léta jsou zveřejněna na internetu, kde se tedy můžeme seznámit s konkrétními úspěchy sanace rodiny i v podobě čísel. Jen ve stručnosti centrum připomenu slovy, že se jedná o nestátní neziskovou organizaci, jejíž veškeré aktivity směřují na pomoc a podporu dětem, které jsou ohroženy zanedbáváním péče a následně odebráním z rodin. Centrum konkrétně umožňuje dětem, aby nemusely být odebírány z domova do ústavů, aby se mohly z ústavů vrátit bezpečně zpátky domů. Také pomáhá rodičům, aby dokázali vytvořit a udržovat zázemí domova, partnerství kolegům z ostatních institucí pro společné

⁵¹ § 6 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁵² [online]. 2010, [cit. 16.3.2010]. Dostupný z [www:http://komunitniplanovani.com/kp-poskytovatele_10/](http://komunitniplanovani.com/kp-poskytovatele_10/)

vytváření příkladů dobré praxe, předávání, jak na to organizacím, které ho chtějí následovat.⁵³

Při výkonu své letité praxe jsem si zejména při práci s „dohledovými rodinami“ nejdříve uvědomila, že při počtu případů na jednu sociální pracovníci a při složitosti nakumulovaných sociálních problémů v jedné rodině, by spolupráce s obdobným zařízením v regionu byla velkým přínosem pro úspěšnější sanování selhávajících funkcí v rodině. Míru platnosti této myšlenky si chci ověřit právě vypracováním své studie o tzv. „dohledových sanovaných rodinách“ v praktické části své písemné práce.

⁵³ Střep, O nás. [online]. 2007, [cit. 16.3.2010]. Dostupný z [www:http://www.strep.cz/index.php](http://www.strep.cz/index.php).

5 OBLAST VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

V praktické části se zabývám rodinami s nezletilými dětmi, které oddělení sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí a zdravotnictví Městského úřadu v Hranicích vede ve své evidenci v rejstříku dětí, nad jejichž výchovou bylo stanoveno soudem výchovné opatření – dohled a to v letech od 1.1.2003 do 31.12.2009. Časové vymezení je tak stanoveno s ohledem na reformu ve státní správě, kdy k 31.12.2002 zanikly okresní úřady a agenda výkonu sociálně-právní ochrany dětí přešla na pověřené obce. Na Městském úřadě Hranice k 1.1.2003 nově vzniklo oddělení sociálně-právní ochrany dětí se svými novými sociálními pracovníky a postupně se objevujícími novými případy tzv. „dohledových sanovaných rodin“. Sociální pracovníci intenzivně pracují a snaží se o znovu obnovení funkcí rodiny tak, aby dítě mohlo vyrůstat ve svém přirozeném prostředí, usilují tedy o sanaci rodiny.

5.1 Výzkumný vzorek

Předmětem mého výzkumu jsou převážně dysfunkční rodiny s nezletilými dětmi, kde je problém ohrožení vývoje dítěte a mohl by vyústit k odebrání dítěte z rodiny. Ve své práci si výzkumný problém sanace rodiny operacionalizuji pouze na rodiny s nezletilými dětmi, nad jejichž výchovou je stanoven soudní dohled, kde je vývoj dítěte ohrožen, kde selhávají funkce rodiny, kde rodiče nedostatečným způsobem vykonávají svou rodičovskou zodpovědnost. S ohledem na tuto operacionalizaci problému sanace rodiny jsem si také zvolila výzkumný vzorek spisů nezletilých dětí. Jedná se o spisy Om (ochrana mladistvých) nezletilých dětí, kterými se dle své pracovní náplně intenzivně zabývají terénní sociální pracovníci oddělení, vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.

Nezabývám se rodinami s nezletilými dětmi s nařízenou ústavní výchovou, ve kterých se sanuje prostředí pro návrat dětí do rodiny, nezahrnuji zde ani rodiny s nezletilými dětmi, kde je podán návrh na nařízení ústavní výchovy či vydáno předběžné opatření o nařízení ústavní výchovy. Vynechala jsem zde také rodiny s nezletilými dětmi, nad jejichž výchovou byl stanoven soudní dohled z důvodů výchovných problémů nezletilých dětí, kde rodiče neselhávají a snaží se plnit svou rodičovskou zodpovědnost, problém je v samotných dětech. Tyto případy spadají převážně do péče sociálního kurátora pro mládež. Do výzkumného vzorku jsem nezahrnula dysfunkční sanující se rodiny s nezletilými dětmi, nad jejichž výchovou byl stanoven soudní dohled před rokem

2003, které přešly z okresních úřadů do evidence městských úřadů, s kterými bylo ještě následně po určitou dobu pracováno. Tyto komentuji jen v podobě vyjádření jejich počtu a způsobu ukončení výchovného opatření – dohledu.

Výzkumný vzorek je také omezen lokalitou. Zabývám se zde rodinami s nezletilými dětmi s nařízeným soudním dohledem, které mají faktické bydliště ve městě Hranice, jeho městských částech a přilehlých obcích, které místně přísluší do tzv. regionu Hranicko. Ve 23 obcích regionu žije přibližně 30 000 obyvatel. Samotné město Hranice má 20 000 obyvatel. Jmenovitě tvoří region obce Býškovice, Bělotín, Černotín, Dolní Těšice, Horní Těšice, Horní Újezd, Hranice, Hustopeče nad Bečvou, Klokočí, Malhotice, Milotice nad Bečvou, Opatovice, Partutovice, Polom, Potštát, Provodovice, Radíkov, Rouské, Skalička, Střítež nad Ludinou, Ústí, Všechnovice, Zámrsky – viz Příloha č.1.

5.2 Cíle výzkumu

Cíl č. 1 : Ve své práci jsem si vzala za cíl v tomto územním obvodu konkrétně seskupit, rámcově popsat všechny rodiny, ve kterých jsou vychovávány nezletilé děti, nad jejichž výchovou je stanoven soudní dohled za období od 1.1.2003 do 31.12.2009. Mým hlavním cílem je vytvořit shrnutí - studii o problematice „dohledových sanovaných rodin“, která by vnesla celistvý konkrétnější vhled na tuto problematiku v našem regionu. Toho docílím vyhodnocením tabulkově zpracovaných údajů - jednotlivých kategorií, kterými charakterizují konkrétní sanovanou rodinu. Z tabulkově zpracovaných dat o rodině odpovím na šest otázek, které se vztahují k výzkumnému vzorku za celé sedmileté vyhodnocované období.

Cíl č. 2: Druhým cílem mé práce je studiem spisové dokumentace nezletilých dětí označované značkou Om (ochrana mladistvých), konkrétně z podnětů na stanovení dohledu podaných soudu, ze zpráv orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zejména z pravomocných rozsudků soudu o stanovení dohledu nad výchovou dětí do tabulek č. 1 až č.7, pojmenovat důvody stanoveného dohledu. Důvody v tabulkách následně v textu vyhodnotím za celé sledované období.

Cíl č. 3: Třetím cílem mé práce je, v rodinách, kde sanace rodiny nebyla úspěšná a u nezletilých dětí byla nařízená ústavní výchova, provést analýzu neuspokojených potřeb a funkcí, které v rodině selhaly a z toho vyvodit poptávku pomoci, která by byla zapotřebí rodině nabídnout formou sociálních služeb, případně jiných aktivit v regionu Hranicko. Tyto konkrétní případy neúspěšné sanace zde budu prezentovat formou krátkých kazuistik. Předpokládám potvrzení skutečnosti, že hlavní podíl na odstranění dysfunkčnosti rodiny je většinou v rukou právě rodiny samotné, v rukou držitelů problémů, ale přístupnost různých

forem pomoci ze strany státu, neziskových organizací, charity apod. může velmi napomoci. Myslím, že se na neúspěšně sanovaných rodinách potvrdí platnost důvodů – situací, pro které není možné rodinu úspěšně sanovat, které jsou uvedeny v teoretické části.

5.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Otázky k prvnímu cíli:

1. Jaký je celkový počet všech vykonávaných dohledů v rodinách a nad jakým počtem nezletilých dětí? Jaké množství z nich bydlí na vesnici a kolik ve městě v jakém typu bydlení – rodinný dům nebo byt?
2. Kolik je sanovaných rodin s jakým počtem nezletilých dětí a jaké věkové kategorie?
3. Kolik dětí z jakého počtu rodin za sledované období bylo sanováno tak úspěšně, že byl dohled nad výchovou dětí zrušen z důvodů pominutí podmínek dohledu, kolik dětí v z jakého počtu rodin muselo opustit rodinu a byla u nich nařízena ústavní výchova a kolik dohledů je nadále vykonáváno k 31.12.2009?
4. Má vzdálenost místa bydliště rodiny od sídla orgánu sociálně-právní ochrany dětí vliv na počet šetření v rodině? Je rozdíl v četnosti provedených šetření v rodinách na vesnici a ve městě? Jaký je poměr úspěšných provedených šetření v rodině k neúspěšným?
5. Jaká je nejdelší doba úspěšného sanování rodiny a jaká nejkratší v kontextu se znovuoobením rodinných funkcí a soudním zrušením dohledu nad výchovou? Jaká je doba průměrná?
6. Vyplývají nějaká zjištění ze zpracování a vyhodnocení kategorie vzdělanosti, věku a zaměstnanosti rodičů?

Hypotézy k prvnímu cíli a jejich operacionalizace:

Hypotéza č. 1a : Větší počet dohledových rodin je ve městě než na vesnicích regionu Hranicko. Hypotéza se potvrdí číselným vyhodnocením počtu sanovaných rodin žijících na vesnicích a ve městě a jejich porovnáním. V případě, že bude výrazně větší počet dohledových rodin a ve městě, hypotéza bude potvrzena.

Hypotéza č. 1b : Dohled nad výchovou nezletilých dětí je stanovován častěji v rodinách s nižším vzděláním rodičů než v rodinách, kde jsou rodiče středoškoláci či vyššího vzdělání. Hypotéza bude potvrzena v případě, že z tabulkového charakterizování rodin

bude číselně vyhodnocen výraznější počet dohledových rodin s uvedenou vzdělaností rodičů základní škola a SOU, tedy vyučen.

Hypotéza č.1c : V dohledových rodinách bydlících na vesnici je vykonáván sociálním pracovníkem menší počet šetření než v dohledových rodinách žijících ve městě. Hypotéza bude potvrzena v případě, že vyhodnocené kritérium „ počet šetření v rodině“ bude v při porovnání dat početně výrazně nižší na vesnici než ve městě.

Hypotéza č.1d : Častěji je stanoven dohled nad výchovou nezletilých dětí v rodinách s více dětmi než v rodinách s jedním dítětem. Hypotéza se potvrdí v případě, že porovnáním počtu rodin s více dětmi a počtu rodin s jedním dítětem bude výrazně větší počet rodin s více dětmi.

Hypotéza č. 1e : Vykonávání dohledu v rodině a sanace rodiny je v regionu Hranicko spíše úspěšná než neúspěšná, většina dětí zůstává v rodině. Hypotéza se potvrdí v případě, že vyhodnocením kritéria „způsob ukončení dohledu“ bude výrazně převyšovat počet dětí, kde dohled stále trvá a děti v rodině vyrůstají společně s dětmi, které v rodině vyrůstají a dohled nad výchovou byl zrušen nad důvodem ukončení dohledu formou nařízení ústavní výchovy.

Hypotéza k druhému cíli a operacionalizace:

Hypotéza č. 2a : Důvody pro nařízení dohledu v rodinách s nezletilými dětmi rázu bytového a finančního převažují nad důvody nezájmu, neschopnosti či nezpůsobilosti rodičů vykonávat rodičovskou zodpovědnost. Tato hypotéza se potvrdí v případě, že vyhodnocení kritéria „důvody nařízeného dohledu“ budou výrazně častěji pojmenovávat důvody bytového a finančního rázu než ostatní uvedené důvody.

Hypotéza č. 2b : V regionu je více dohledových sanovaných rodin s více druhy nakumulovaných problémů v rodině, než rodin s jedním výrazným vyhraněným problémem v rodině. Hypotéza se potvrdí v případě, že při vyhodnocení kritéria „důvody nařízeného dohledu“ nad výchovou dětí se v rodinách objeví větší počet důvodů než jeden, pro který byl dohled stanoven.

Hypotéza k třetímu cíli a operacionalizace:

Hypotéza č 3 : Nelze úspěšně sanovat rodinu, v níž rodiče nemají skutečný zájem o své dítě, kde nejsou rodiče schopni vykonávat rodičovskou zodpovědnost nebo trpí duševním onemocněním. Hypotéza se potvrdí vyhodnocením důvodů neúspěšného sanování rodin, ze kterých děti musely být odebrány, prezentovaných v kazuistikách, a to v případě, že se důvody uváděné v hypotéze objeví v kazuistikách jako důvody neúspěšné sanace rodiny.

5.4 Metody sběru dat a jejich zpracování

V mé práci mám za cíl zdůraznit komplexnost celé problematiky dohledových sanovaných rodin v regionu, proto jsem zvolila výzkumnou strategii případové studie, neboť zkoumám jasně vymezenou skupinu osob mající určité specifické znaky, problémy a zabývám se jejich specifickými vzájemnými vazbami, vztahy. V praktické části jsem dále použila strategii založenou na analýze již existujícího materiálu, tzn. konkrétních listin založených ve spise Om.

Podklady ke zpracování dat jsem čerpala zejména studiem spisů Om nezletilých dětí, které jsou současně v evidenci rejstříku oddělení o dětech se soudně nařízeným výchovným opatřením – dohledem, a to za léta 2003 až 2009. Zde jsem prováděla sběr dat, které následně vyhodnocuji v tabulkách za jednotlivé roky a docházím tak k dílčím výsledkům a zjištěním, které mi přinesou nový ucelený, konkrétnější náhled na problematiku sanovaných rodin v regionu Hranicko. Náhled na problematiku se mi projeví v odpovědích na stanovené otázky.

Pro zjištění toho, jaké funkce v rodině selhávají, jaké potřeby dětí nejsou v rodině uspokojovány a jaká služba by mohla v rodině účinněji pomoci k sanaci funkcí v rodině, použila jsem kromě studia spisové dokumentace také zkušenosti a poznatky ze šetření v rodině, které jsem nabyla pozorováním a rozhovory s klienty i dětmi v jejich přirozeném prostředí nebo přímo na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, prováděných za celá léta jejich evidence na našem oddělení. Vycházela jsem tedy ze znalosti poměrů v rodině a o rodině. Tento přístup jsem však využila jen v rodinách, které patří do mého obvodu. Informace o rodinách, které spadají do působnosti jiných pracovníků, jsem zjišťovala rozhovory s kolegyněmi, jež prováděly sociální práci v těchto konkrétních rodinách.

Jsem toho názoru, že vyhodnocování důvodů stanovených dohledů nad výchovou nezletilých dětí v rodině může být dilematické, někdy více či méně objektivní, i když se opírám o skutečnosti uváděné ve zprávách opatrovníka, v podnětech na stanovení dohledu podaných na soud, o odůvodnění soudních rozhodnutí o dohledu. Z pohledu mých zkušeností je tento prvek provázen celou sociální prací, která je individuálního charakteru a její výsledek je podstatnou měrou závislý na osobním posouzení situace rodiny, na vnímání, schopnostech, profesionalitě a dalších aspektech sociálního pracovníka, v lepším případě ještě dalších zainteresovaných osob do problému. V neposlední řadě také záleží na jejich lidském vztahu ke své profesi.

Jsem přesvědčena, že v oblasti sociální práce je velký problém skutečně objektivizovat, odhalovat skutečnou podstatu či příčinu sociálních jevů. Proto při mé snaze o objektivizaci skutečných potřeb sanovaných rodin s nezletilými dětmi v kontextu s dostupností nabízených sociálních služeb, které by mohly v rodině účinněji napomoci k obnovení funkcí rodiny, zajistit lépe potřeby dětí i rodiny, žádám o toleranci při akceptaci mých výsledků.

K 1.1.2003 přešlo z okresního úřadu na nové oddělení sociálně-právní ochrany dětí celkem 10 spisů Om, kde nad výchovou 15 nezletilých dětí byl stanoven soudní dohled pro selhávání funkcí v rodině, ohrožení potřeb nezletilých dětí a bylo potřeba i nadále s rodinou intenzivně pracovat a snažit se o sanaci rodiny minimálně tak, aby děti mohly setrvat v rodině. Z takzvaného přechodového rejstříku nezletilých dětí, u nichž bylo rozhodnuto soudem o výchovném opatření - dohledu, který eviduje všechny takovéto rodiny k 31.12.2002 v regionu Hranicko, z jeho studia vyplynulo, že k 31.12.2009 se dohled nevykonává nad žádným z dětí, a to z důvodu úspěšné sanace rodiny a tedy zrušení dohledu v případě 4 nezletilých dětí ve čtyřech rodinách. V počtu 7 dětí v pěti rodinách sanace splnila účel tak, že děti mohly setrvat ve svém přirozeném prostředí pod dohledem sociálně-právní ochrany dětí do své zletilosti. A v počtu 4 nezletilých dětí z jedné rodiny sanace byla neúspěšná a dohled byl soudním rozhodnutím změněn v ústavní výchovu u nezletilých dětí.

Při studiu výzkumného vzorku sanovaných rodin jsem z rejstříků dětí, u nichž bylo soudem rozhodnuto o výchovném opatření – dohledu v roce 2003 až 2009, vypsala čísla evidovaných spisů - rodin, následně spisy vyhledala u příslušných kolegyň, které mají rodiny ve svém obvodu včetně „svých“ spisů a zapůjčila si je ke studiu. Spisy rodin Om jsem podrobně prostudovala a vypsala jsem z nich, z mého pohledu, informace, které při ucelení dat za sledované období sedmi let mohou přinést zajímavá zjištění, přinejmenším určité výpovědní číselné údaje. Rozhodla jsem se při studiu těchto spisů rodin s nezletilými dětmi, zaznamenávat do tabulky následující informace, které zde uvádím pro případné upřesnění, které je v případě tabulek možné podchytit jen v omezené míře.

V následující části, která obsahuje tabulky číslo 1 – 7, rozlišuji u výzkumného vzorku za sledované období stejné kategorie, kterými jsou:

- označení rodiny s nezletilými dětmi spisovou značkou Om a pořadové číslo rodiny, pod kterým byla rodina v daném roce zařazena do evidence oddělení sociálně-právní ochrany dětí, lomeno probíhající kalendářní rok při zaevidování rodiny
- počet dětí se stanoveným soudním dohledem v rodině
- věk těchto nezletilých dětí v čase právní moci (PM) rozsudku o stanovení dohledu nad výchovou nezletilých dětí
- bydlení – rozlišuji bydlení ve městě v bytě, v domě a bydlení na vesnici v bytě, v domě v době PM rozsudku (nepodchycuji zde migraci)
- vzdělání a věk rodičů
- zaměstnání - rozlišuji, zda jsou rodiče nebo jeden z nich zaměstnaní, evidovaní na úřadu práce, invalidní důchodci, na rodičovské dovolené
- typ rodiny - z informací ze spisové dokumentace zařazuji rodinu do určitého typu rodiny, případně do přechodového typu rodiny z hlediska plnění funkcí rodiny. Z hlediska složení rodiny posuzuji, zda dítě vychovávají oba rodiče - úplná rodina, jeden rodič – neúplná rodina, dítě vychovává jeden rodič s partnerem – doplněná rodina.
- datum a důvody nařízení dohledu – datum nařízení soudního dohledu vztahuji ke dni nabytí právní moci rozsudku o nařízeném dohledu. Důvody nařízení dohledu vypisuji zejména z pravomocného zdůvodnění rozsudku soudu, ze zpráv orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který nejlépe zná rodinu a její poměry a z podnětů podávaných soudu k zahájení řízení o stanovení soudního dohledu nad výchovou nezletilých dětí, v některých případech jsou důvody ujasněné rozhovorem s příslušnou sociální pracovnící vykonávající v rodině sanaci funkcí rodiny.
- počet šetření v rodině – ze spisových dokumentací jednotlivých rodin, zejména z jejich záznamů ze šetření v rodině, uvádím počet šetření od PM rozsudku o stanovení soudního dohledu do PM rozsudku o ukončení dohledu. Počet šetření vyčísľuji za každý rok zvlášť, rozlišuji také úspěšnost šetření. N- neúspěšné šetření v rodině - znamená, že nikdo z rodiny nebyl zastižen doma. Ú – úspěšné šetření – některý z členů rodiny byl zastižen doma.

- způsob ukončení dohledu – rozlišuji, zda byl dohled zrušen z důvodu obnovení funkcí rodiny, naznačuji zde i způsob řešení další výchovy dítěte. Dále rozlišuji, zda dohled nadále trvá nebo byl změněn předběžným opatřením soudu o ústavní výchově či byla již pravomocným rozsudkem nařízena ústavní výchova u dětí a tudíž sanace funkcí v rodině byla neúspěšná. I zde uvádím právní moci rozsudků.
- pod jednotlivými tabulkami vždy uvádím vysvětlivky používaných zkratk v příslušné tabulce.

Tabulka 1: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2003

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	2003	2004	2005	Počet šetření v rodině	2006	2007	2008	2009	Způsob ukončení dohledu
151/97	2	3 a 4 roky	město byt	M:SOU / 30 let O:SOU / 37 let	M:RD O:zaměst.	úplná dysfunkční	04/2003 nezájem matky o děti a domácnost, špatná péče, opuštění dětí	Ú – 5 N – 3	Ú – 6 N – 0	Ú – 4 N – 0	Ú – 3 N – 0					Manželství rozvedeno, dětí svěřeny otci, dohled zrušen 10/2006
48/03	1	6 měs.	město byt	M: SOU / 30 let O:SŠ / 35 let	M:RD O:zaměst.	doplněná dysfunkční	12/2003 nezájem o dítě, špatná péče matky, nízká hygiena		Ú – 5 N – 1	Ú – 7 N – 1	Ú – 7 N – 0	Ú – 5 N – 0	Ú – 10 N – 1	Ú – 2 N – 1		Dítě do péče otce, dohled zrušen 04/2009

Vysvětlivky zkratk: SOU – střední odborné učiliště, SŠ – střední škola

RD – rodičovská dovolená, zaměst. - zaměstnaný

Ú – úspěšné šetření (rodina zastížena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastížena)

Tabulka 2: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2004

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	Počet šetření v rodině							Způsob ukončení dohledu
								2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
192/00	1	4 roky	město byt	M:ZŠ / 35 let O:ZŠ / 40 let	M:ÚP O:ÚP	úplná dysfunkční až afunkční	07/2004 nezájem o dí- tě, rodiče ne- stálé bydlení, alkohol		Ú – 3 N – 0	Ú – 7 N – 1	Ú – 4 N – 0	Ú – 5 N – 0			předběžné opatření o nařízení ÚV 07/2007
72/98	4	10 let 7 let 6 let 5 let	vesnice dům	M: SOU / 28 let O:ZŠ / 37 let	M:ÚP O:ÚP	neúplná problémo-vá	11/2004 zrušení ÚV, preventivní opatření		Ú – 1 N – 0	Ú – 3 N – 1	Ú – 4 N – 2	Ú – 4 N – 2	Ú – 0 N – 1		dohled splnil účel, zrušen 03/2008

Vysvětlivky zkratk: SOU – střední odborné učiliště, ZŠ – základní škola

ÚP – v evidenci úřadu práce

Ú – úspěšné šetření (rodina zastižena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastižena)

ÚV – ústavní výchova

Tabulka 3: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2005

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	2003	2004	2005	Počet šetření v rodině	2007	2008	2009	Způsob ukončení dohledu
72/04	2	14 let 3 roky	vesnice dům	M:SOU / 32 let O:SOU / 35 let	M:ÚP O:zaměst.	úplná dysfunkční až problémová	03/2005 pohlavní zneužívání syna otcem prokázáno			Ú - 4 N - 0	Ú - 5 N - 0	Ú - 5 N - 0	Ú - 6 N - 0	Ú - 6 N - 0	důvody dohledu pominuly zrušeno 08/2009
338/01	4	14 let 12 let 8 let 2 roky	město byt	M: ZŠ / 34 let O:ZŠ / 33 let	M:RD O:ÚP	úplná dysfunkční nepřiměřená	04/2005, zadluženost, špatné,byt.podm ínky, výchov- né problémy			Ú - 4 N - 1	Ú - 5 N - 0	Ú - 9 N - 0	Ú - 14 N - 1	Ú - 15 N - 0	dohled dosud trvá
408/99	1	8 let	město byt	M: ZŠ / 47 let O:SOU / 53 let	M:ÚP O:zaměst.	úplná dysfunkční	08/2005 zrušení ÚV, dítě do péče rodičů,bytové problémy			Ú - 7 N - 1	Ú - 13 N - 0	Ú - 10 N - 0	Ú - 5 N - 0	Ú - 4 N - 0	dohled dosud trvá
147/04	2	4 roky 2 roky	vesnice dům	M: ZŠ / 26let O:SOU / 28 let	M:RD O:zaměst	úplná dysfunkční	10/2005 špatná péče o domácnost a děti,nízká hygiena			Ú - 1 N - 0	Ú - 5 N - 2	Ú - 4 N - 0	Ú - 6 N - 0	Ú - 8 N - 0	dohled dosud trvá
135/04	1	5 let	město byt	M: SŠ / 30 let	M:ÚP	neúplná dysfunkční	12/2005 zrušení předběžného opatření o ÚV				Ú - 6 N - 0	Ú - 5 N - 1	Ú - 8 N - 2	Ú - 4 N - 1	dohled dosud trvá

Vysvětlivky zkratk: ZŠ – základní škola, SOU – střední odborné učiliště, SŠ – střední škola
 ÚP – v evidenci úřadu práce, RD – rodičovská dovolená, zaměst. - zaměstnaný
 Ú – úspěšné šetření (rodina zastížena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastížena)

Tabulka 4: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2006

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	2003	2004	2005	Počet šetření v rodině			Způsob ukončení dohledu	
								2006	2007	2008	2009				
414/98	2	8 let 8 let	město byt	M:ZŠ / 36 let O:ZŠ / 40 let	M:ÚP O:ÚP	neúplná dysfunkční	08/2006 nedostatky ve výchově dětí, špatné byt. podmínky, fin. problémy				Ú – 2 N – 0	Ú – 10 N – 0	Ú – 6 N – 0	Ú – 6 N – 1	dohled dosud trvá
7/00	2	8 let 8 let	město byt	M:SOU / 33 let O:SOU / 35 let	M:zaměst. O:zaměst.	doplněná dysfunkční	06/2006 nedostatky v péči matky, konfliktní soužití s bývalým manželem				Ú – 3 N – 0	Ú – 7 N – 0	Ú – 4 N – 2	Ú – 5 N – 1	dohled dosud trvá
282/99	2	9 let 7 let	město byt	M:SOU / 32 let O:ZŠ / 42 let	M:ÚP O:ID	neúplná dysfunkční až afunkční	10/2006 špatná péče matky v důsledku sníženého intelektu, fin. problémy				Ú – 2 N – 0	Ú – 7 N – 2			07/2007 nařízena ÚV
61/04	1	3 roky	město byt	M:SOU / 32 let O: zemřel	M:ÚP	neúplná dysfunkční až afunkční	10/2006 špatná péče matky v důsledku sníženého intelektu, fin. problémy				Ú – 2 N – 0	Ú – 7 N – 2			07/2007 nařízena ÚV

Vysvětlivky zkratk: ZŠ – základní škola, SOU – střední odborné učiliště

ÚP – v evidenci úřadu práce, ID – invalidní důchod, zaměst. - zaměstnaný

Ú – úspěšné šetření (rodina zastižena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastižena)

ÚV – ústavní výchova

Tabulka 5: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2007

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	2003	2004	2005	Počet šetření v rodině	2007	2008	2009	Způsob ukončení dohledu
125/06	2	10 let 5 let	město byt	M:SOU / 41 let O:SOU / 46 let	M:zaměst. O:zaměst.	úplná dysfunkč- ní až problémo- vá	06/2007 konfliktní soužití rodičů, nevhodná výchova matky, týrání dětí matkou					Ú – 1 N – 0	Ú – 6 N – 0	Ú – 3 N – 1	11/2009 dětí svěřeny do výchovy otce, dohled zrušen
122/06	2	13 let 8 let	vesnice dům	M:SŠ / 34 let O:SŠ / 48 let	M:zaměst. O:zaměst.	úplná problémo- vá	08/2007 preventivní opatření, podezření z týrání dítěte					Ú – 1 N – 0	Ú – 5 N – 1	Ú – 4 N – 3	dohled dosud trvá
330/94	1	13 let	město byt	M:SOU / 33 let O:SOU / 46 let	M:ÚP O:zaměst.	neúplná dysfunkč- ní	10/2007 nedostatky ve vých. působení matky, trestní stíhání pro zanedbání školní docházky					Ú – 2 N – 2	Ú – 6 N – 2		08/2008 nařízena ÚV
496/01	4	6 let 4 roky 2 roky 5 měs.	město byt	M:ZŠ / 42 let O:SOU / 40 let	M:ID O:ÚP	úplná dysfunkč- ní až afunkční	12/2007 špatná bytová situace, hrubé zanedb. dětí, nespolupráce rodičů,nemoc						Ú – 8 N – 2	Ú – 2 N – 0	2/2008 předběžné opatření o ÚV

Vysvětlivky zkratk: ZŠ – základní škola, SOU – střední odborné učiliště, SŠ – střední škola
 ÚP – v evidenci úřadu práce, ID – invalidní důchod, zaměst. - zaměstnaný
 Ú – úspěšné šetření (rodina zastížena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastížena)
 ÚV – ústavní výchova

Tabulka 6: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2008

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	Počet šetření v rodině						Způsob ukončení dohledu	
								2003	2004	2005	2006	2007	2008		2009
51/06	1	2 roky	vesnice dům	M:ZŠ / 20 let O:SOU / 30 let	M:RD O:ÚP	úplná dysfunkč- ní	05/2008 špatné bytové podmínky, vých problémy matky v nezletilosti						Ú – 3 N – 0	Ú – 6 N – 2	dohled dosud trvá
102/05	1	3 roky	vesnice dům	M:SŠ / 24 let O:SOU / 35 let	M:RD O:ÚP	neúplná dysfunkč- ní	06/2008 zanedbání výchovy, opožděný vývoj dítěte						Ú – 2 N – 0	Ú – 4 N – 0	dohled dosud trvá
68/06	1	7 let	město byt	M:SOU / 33 let O:SOU / 35 let	M:ÚP O:zaměst.	neúplná dysfunkč- ní	12/2008 selhávání matky ve vých. schopnostech, ne dostatečná péče							Ú – 7 N – 2	dohled dosud trvá
100/08	2	2 roky 6 měs	město byt	M:VOŠ / 27 let O:SOU / 37 let	M:RD O:ÚP	úplná dysfunkč- ní	12/2008 bytová situace, finanč. problémy, špatná péče							Ú – 12 N – 2	dohled dosud trvá

Vysvětlivky zkratk: ZŠ – základní škola, SOU – střední odborné učiliště, SŠ – střední škola, VOŠ – vyšší odborné
 ÚP – v evidenci úřadu práce, RD – rodičovská dovolená, zaměst. - zaměstnaný
 Ú – úspěšné šetření (rodina zastížena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastížena)

Tabulka 7: Dohledy nad výchovou nezletilých dětí stanovené v rodinách soudním rozhodnutím v roce 2009

Spis OM	Počet dětí	Věk dětí	Bydlení	Vzdělání / věk rodičů	Zaměstnání	Typ rodiny	Datum a důvody nařízení dohledu	2003	2004	2005	Počet šetření v rodině	2006	2007	2008	2009	Způsob ukončení dohledu
30/09	1	5 let	vesnice dům	M:SOU / 31 let O:SOU / 36 let	M:ÚP O:zaměst.	neúplná dysfunkční	03/2002 zrušena ÚV (postoupen spis z Ostravy 03/2009)								Ú – 4 N – 1	dohled dosud trvá
143/08	1	3 roky	vesnice dům	M:SOU / 26 let O:SOU / 30 let	M:RD O:ÚP	úplná problémová	05/2009 podezření z alkoholismu matky při úpravě poměrů								Ú – 3 N – 0	dohled dosud trvá
146/08	1	1 rok	město byt	M:SOU / 23 let O:neuveden	M:RD	neúplná dysfunkční	08/2009 nedostatečná péče , zanedb. zdravotní péče dítěte, střídání bydlení								Ú – 2 N – 0	dohled dosud trvá
48/04	1	5 let	město byt	M: SOU / 30 let O: SOU / 35 let	M:ÚP O:ÚP	neúplná dysfunkční	10/2009 střídání bydlení, špatná péče matky								Ú – 2 N – 0	dohled dosud trvá

Vysvětlivky zkratk: ZŠ – základní škola, SOU – střední odborné učiliště, SŠ – střední škola

ÚP – v evidenci úřadu práce, RD – rodičovská dovolená, zaměst. - zaměstnaný

Ú – úspěšné šetření (rodina zastižena doma), N – neúspěšné šetření (rodina nezastižena)

ÚV – ústavní výchova

6 VYHODNOCENÍ

6.1 Odpovědi na výzkumné otázky

ad1)

Za sledované období od 1.1.2003 do 31.12.2009 byl v regionu Hranicko stanoven soudní dohled nad výchovou 43 nezletilých dětí v 25 rodinách. Z toho 8 rodin se 14 dětmi bydlí v rodinném domě na vesnici a 11 rodin s 29 dětmi bydlí v bytě ve městě.

ad2)

Za sledované období v daném regionu bylo 13 rodin s 1 dítětem ve věkovém rozmezí od 2 do 13 let, 9 rodin s 2 dvěma dětmi ve věkovém rozmezí od 6 měsíců do 14 let a 3 rodiny se 4 dětmi ve věkovém rozmezí od 5 měsíců do 14 let. Rodin s jedním dítětem je 13 a vícedětných rodin je 12.

ad3)

Za sledované období v daném regionu bylo úspěšně sanováno 11 dětí v 5 rodinách tak, že pominuly důvody pro stanovení dohledu a dohled byl rozhodnutím soudu zrušen. U 9 dětí z 5 rodin sanace byla neúspěšná a u nezletilých dětí byla nařízena ústavní výchova. U 23 nezletilých dětí v 15 rodinách dohled a sanace v rodině pokračuje.

ad4)

Za sledované období v daném regionu bylo provedeno 94 úspěšných šetření a 15 neúspěšných šetření v rodinách na vesnici a 293 úspěšných šetření a 32 neúspěšných šetření ve městě.

Hodnoty čísel uváděných v tabulkách č. 1 až č.7 v kategorii "počet úspěšných šetření" ve městě: 5, 6, 4, 3, 5, 7, 7, 5, **10**, 2, 3, 7, 4, 5, 4, 5, 9, **14**, **15**, 7, **13**, **10**, 5, 4, 6, 5, 8, 4, 2, **10**, 6, 6, 3, 7, 4, 5, 2, 7, 2, 7, 1, 6, 3, 2, 6, 8, 2, 7, 2, **12**, 2, 2, 2 znamenají četnost návštěv sociální pracovnice v konkrétní rodině v konkrétním roce. Vyčísľují tedy, kolikrát sociální pracovnice navštívila rodinu, a to ve městě, níže uvedené hodnoty vyčísľují kolikrát sociální pracovnice navštívila rodinu na vesnici.

Hodnoty čísel uváděných v tabulkách č.1 až č. 7 v kategorii „počet úspěšných šetření“ na vesnici: 1, 3, 4, 4, 4, 5, 5, 6, 6, 1, 5, 4, 6, **8**, 1, 5, 4, 3, 6, 2, 4, 4, 3.

Z uvedených hodnot plyne, že sociální pracovnice provádí šetření v rodinách ve městě vícekrát v roce, častěji se opakují hodnoty i nad deset návštěv v rodině za rok. V textu jsou zvládněny hodnoty vykazující nad deset šetření v roce v rodině, objevují se i hodnoty vypovídající o patnácti šetřeních sociální pracovnice v městské rodině za rok.

Oproti tomu počet šetření sociální pracovnice v rodinách na vesnici vykazuje hodnoty výrazně nižší. Nejvyšší počet návštěv v rodině na vesnici za rok vykazuje v textu zvýrazněná hodnota osm. Z toho plyne, že vzdálenost místa bydliště rodin od úřadu má vliv na počet šetření v rodině. Je to dáno časovými ztrátami při přejezdech z různých vesnic, a také možností získat referentské služební vozidlo.

Poměr úspěšných šetření v rodinách a neúspěšných šetření v rodinách, bydlících na vesnici je 94:15 a poměr úspěšných šetření v rodinách a neúspěšných šetření v rodinách ve městě je 293:32.

ad)5

Úspěšná sanace v rodinách, kdy byl dohled nad výchovou nezletilých dětí zrušen soudním rozhodnutím, se uskutečnila v 5 rodinách evidovaných pod spisovými značkami Om.

Om	Právní moc o ustanovení dohledu	Právní moc o zrušení dohledu	Délka sanace
151/97	04/2003	10/2006	3,6 let
48/03	12/2003	04/2009	5,4 let
72/08	11/2004	03/2008	3,4 let
72/04	03/2005	08/2009	4,5 let
125/06	06/2007	11/2009	2,5 let

Nejdelší doba sanování rodiny je 5,4 roky a nejkratší doba je 2,5 roku. Průměrnou dobou sanování rodiny tohoto sledovaného vzorku je 3,3 let.

ad)6

Vzdělanost, zaměstnanost a věk rodičů

Vyhodnocení kategorie vzdělanosti, zaměstnanosti rodičů a věku rodičů

Typ vzdělání	Matka	Otec
Střední odborné učiliště	14	15
Základní škola	7	5
Střední škola	3	2
Vyšší odborná škola	1	-

Z vyhodnocené kategorie plyne, že v rodinách, kde soud nad výchovou nezletilých dětí stanovil dohled je většina rodičů z hlediska vzdělanosti vyučena nebo absolventy základní školy. Ojedinele se objevuje střední škola (s maturitou) a v jednom případě vyšší vzdělání.

Zaměstnanost	Matka	Otec
Rodičovská dovolená	9	-
Evidence úřadu práce	12	10
Invalidní důchod	1	1
Zaměstnání	3	11

Kategorie zaměstnanosti vykazuje u matek a otců tato zjištění: 9 matek v době stanovení dohledu bylo na rodičovské dovolené, 12 matek bylo v evidenci úřadu práce, 1 matka v invalidním důchodu a 3 matky byly v zaměstnaneckém poměru. 10 otců bylo v evidenci úřadu práce, 1 otec invalidní důchodce, 11 otců bylo v zaměstnaneckém poměru, u ostatních otců nevedeno. Z hlediska možnosti získání příjmů do rodiny, tedy z hlediska zaměstnanosti, bylo vyhodnoceno, že zejména matky nemají v důsledku péče o děti možnost zlepšit svou ekonomickou situaci vlastním přičiněním – zaměstnáním, převážně jsou v evidenci úřadu práce a na mateřské dovolené. Oproti matkám otcové v kategorii zaměstnanosti vykazují nejvyšší počet v pracovním poměru a v evidenci úřadu práce.

Vyhodnocení kategorie věku rodičů nevykazuje žádná specifika, nejnižší věk matky je 20 let, nejvyšší je 47 let. Nejnižší věk otce je 28 let, nejvyšší je 48 let.

6.2 Vyhodnocení důvodů pro stanovení dohledu v sanovaných rodinách

Při tabulkovém zpracovávání důvodů, které vedly soud ke stanovení dohledu nad výchovou nezletilých dětí se několikrát opakovaly stejné důvody a to v těchto rodinách.

Bytové problémy: Om192/00, Om338/01, Om51/06, Om1002/08, Om414/98, Om496/01
Om46/08, Om48/04,

Finanční problémy: Om338/01, Om100/08, Om414/98, Om61/04,

Alkohol: Om192/00, Om143/08,

Zrušení ústavní výchovy (ÚV) či předběžného opatření o ÚV: Om72/08, Om408/99, Om135/04, Om30/09,
Podezření ze spáchání nebo spáchání trestného činu na dítěti: Om72/04, Om125/06, Om122/06,
Nezájem o dítě, rodinu, domácnost: Om151/97, Om48/03, Om147/04
Špatný životní styl, opouštění dítěte: Om192/00, Om151/97,
Konfliktní soužití: Om338/01, Om7/00, Om125/06,
Výchovné problémy: Om338/01, Om51/06, Om68/06, Om330/94,
Zanedbávání povinné školní docházky i vlivem rodiče: Om330/94,
Špatná péče o dítě, nedostatky ve výchově dětí: Om125/06, Om496/01, Om48/04, Om151/97, Om48/03, Om147/04, Om68/06, Om100/08, Om414/98, Om7/00,
Nedodržování zdravotní péče dítěte: Om146/08,
Zanedbaná výchova dítěte, opožděný vývoj dítěte: Om102/05,
Selhávání rodičovských schopností (nemoc, psychické schopnosti): Om61/04.

Z vyhodnocených výsledků je patrné, že nejčastějším důvodem pro nařízení dohledu nad výchovou nezletilých dětí je samotná špatná péče o děti a nedostatky ve výchově. Ve výzkumném vzorku se vyskytly v převažující míře v 10 rodinách. Druhým důvodem jsou neutěšené bytové podmínky, a to v počtu 9 rodin. Na třetím místě v počtu 4 rodin jsou důvody výchovných problémů s dětmi, finanční problémy a důvody, které souvisí se zrušením ústavní výchovy u dětí a návratem do rodiny, kdy se soudní dohled stanovuje zejména jako opatření preventivní. Ve 3 rodinách byly nakumulovány důvody zvané konfliktní soužití mezi rodiči, nezájem o dítě, rodinu, domácnost a podezření ze spáchání či prokázané spáchání trestného činu na dítěti. Ve dvou rodinách byl důvodem dohledu alkohol v rodině, špatný životní styl rodičů a opuštění dětí. V 1 rodině bylo důvodem nařízení dohledu nedodržování zdravotní péče u dítěte a v 1 rodině byl důvod nedodržování povinné školní docházky i vlivem rodiče. Zanedbávání výchovy dítěte a v důsledku toho opožděný vývoj dítěte se objevil v 1 rodině, a také v 1 rodině byl prokázán důvod selhávání rodičovských schopností v důsledku jejich duševních schopností a možností, případně nemoc.

6.3 Kazuistiky neúspěšně sanovaných rodin

Pro dosažení třetího cíle mé práce zde předkládám čtyři krátké kazuistiky dohledových rodin, ve kterých sanace rodiny byla neúspěšná a děti z různých důvodů musely být odebrány rodičům do ústavní výchovy, neboť v rodině nebyly uspokojeny jejich potřeby. Neúspěšně sanovaných rodin bylo ve výzkumném vzorku pět. V případě jedné rodiny se jedná o děti dvou otců, výchovu však realizuje u všech dětí společná matka, budu zde tedy mapovat výchovu tří dětí z jedné rodiny, vedený ve dvou spisech Om.

Kazuistika č.1 ze spisů Om 282/99 a Om 61/04

Rodinná diagnóza:

Nezletilé děti Adam 9 let, Zora 7 let a jejich polorodá sestra Jana 3 roky, žily v neúplné rodině jen s matou Jiřinou 32 let, která je vyučena. Otec Adama a Zory, pan Aleš 42 let, invalidní důchodce se o děti dlouhodobě nezajímal, v minulosti byl pravomocně odsouzen pro týrání svých dětí. Otec nezletilé Jany tragicky zahynul. Matka žila sama s dětmi v jednopokojovém bytě s kuchyňským koutem, který byl účelně zařízen starým, funkčním nábytkem. Matka uměla udržovat domácnost na dobré hygienické úrovni, ošacení i ostatní osobní věci měla v pořádku. Byt byl z hlediska potřeb členů rodiny pro 3 děti a matku stísněný. Z příbuzných matka udržovala vztahy pouze se svou matkou, starobní důchodkyní, která jí docházela intenzivně do domácnosti vypomáhat s vedením domácnosti a v péči o děti. Rodina se dostala do evidence oddělení sociálně-právní ochrany dětí anonymním hlášením, že matka zanedbává své děti, děti mají hlad, matka si půjčuje peníze a nevrací je, dluhy se navyšují, děti pobíhají po chodbě panelového domu bez osobního dohledu matky. Při vyhodnocení všech ukazatelů zjištěných ze šetření v rodině, z jednání s matkou při šetřeních v rodině, na úřadě, na soudě apod. se ukázalo, že matka má problémy s komunikací, není schopna sama řešit problémy, popírá je, lže. Jevila se nesamostatná, potřebná pomoci zvenčí. S ohledem na osobnost matky a její chování tuto rodinu můžeme zařadit do typu nepřiměřené rodiny. Matka měla velmi oslabenou schopnost předvídat do budoucna, schopnost vyhodnocovat to, co se děje již nyní – její zadlužování. Potíž měla zejména při obstarávání peněz, hospodaření, hospodárném nakupování a při výchově dětí. Děti vyrůstaly v málo podnětném prostředí, matka i když vždy jevila značný zájem o své děti se postarat a byl viditelný pěkný vzájemný vztah matky a dětí, nebyla schopna podnětného vedení a výchovy. Adam chodil do základní školy se speciálním programem vyučování, Zora do základní školy, Jana byla s matkou

celodenně doma. Pokud v rodině vydatně vypomáhala babička, fyzické, výchovné, emocionální potřeby dětí byly zajišťovány na dostatečné úrovni, protože matka obelhávala zejména při hospodaření s penězi i babičku, ta výpomoc v rodině ukončila a očekávala, že potřeby dětí dokáže zajistit matka za pomoci státu. Tato dysfunkční rodina selhávala zejména ve funkci ekonomické, výchovné, matka dokázala dětem zajistit funkci emoční. V důsledku toho děti byly zanedbávány zejména potřeby biologické, vážlo zabezpečení potřeb psychických, sociálních, ty byly naplňovány jen dle psychických schopností matky. Vedle oslabených psychických schopností matky děti vést a řádně vychovávat v podnětném prostředí stál verbálně proklamovaný zájem matky o děti. Matka se vždy k dětem chovala hezky, trávila s nimi jejich veškerý volný čas. Bez ekonomické výpomoci babičky se prohlubovala zadluženost matky u cizích osob, což vyšlo najevo až následně, neboť matka řešila své problémy tak, že o nich nemluvila, při dotazování na ně, problémy popírala.

Matce byla zprostředkována psychologická pomoc, byla doprovázena na úřady vyřídít si nárokové finance, byly s ní dojednány jednotlivé dílčí cíle vedoucí k úzdravě funkcí v rodině. Byly vypracovány splátkové kalendáře jejich dluhů tak, aby mohla dostatečně zabezpečovat ze svých příjmů potřeby dětí, byla jí opakovaně poskytnuta poradenská činnost ohledně nakupování, hospodaření. Fyzická potřeba - strava dětí byla opakovaně ohrožena v míře středního rizika. Před víkendem bylo nezbytné shlédnout dostatečné množství potravin v rodině na dobu víkendu a stav finanční hotovosti. V této fázi výkonu dohledu i přes intenzivní sociální práci vykonávanou v rodině při zohlednění možností orgánu sociálně-právní ochrany dětí, bylo velmi znát, jak sociální pracovnice nemá časový prostor pro intenzivnější sociální práci v rodině.

V této fázi snahy rodinu sanovat bylo velmi citelné, že v našem regionu není žádná nabídka sociálních služeb, či jiné pomoci zvenčí, která by matce pomohla zvládat rodičovské povinnosti. Za období jednoho roku vykonávaného dohledu, kdy tato matka byla na výchovu a péči tří nezletilých dětí sama, babička odmítala vypomáhat, vyšlo najevo, že matka je obětí trestného činu vydírání, své příjmy i když neměla na zabezpečení potřeb dětí, odevzdávala určitému muži na jeho potřeby, udržovala s ním důvěrnější kontakt. Matka byla následně posouzena soudem ve způsobilosti k právním úkonům, byla omezena pro hospodaření s penězi nad 1000,- Kč a pozbyla rodičovskou zodpovědnost. Protože nebyl nikdo v rodině, kdo by se o děti mohl postarat, u dětí byla nařízena ústavní výchova, děti byly umístěny v místě bydliště do dětského domova, kde stát jim garantuje výživu, ošacení, bydlení, výchovu, vzdělání a matka za dětmi pravidelně dochází. Na

žádost babičky se děti dostávají na krátkodobé prázdninové a víkendové pobyty domů, matka o děti zájem projevuje a snaží se dětem uspokojit emocionální potřeby. Z návštěv sociální pracovnice dětí v dětském domově je patrné, že děti jsou v domově spokojené, uvědomují si, že zde mají vše, co potřebují ke své spokojenosti a co doma neměly. Díky projevovanému zájmu matky a umístění dětí v dětském domově v místě jejich trvalého bydliště, děti nepřetrhaly sociální vazby se svými spolužáky, kamarády a ani s rodinou.

Z prezentované kazuistiky závěruji, že v rodině selhaly funkce ekonomická a výchovná. Děti byly zanedbávány na svých potřebách : potřeby fyzické, psychické. Matka zvládala zabezpečit funkci emocionální, částečně výchovnou. Příčinou totálního selhání matky byla její omezená psychická dispozice pro výkon rodičovské zodpovědnosti a její osamělost na výchovu dětí. Matka měla však vztah ke svým dětem, jevila o ně velký zájem tak, jak uměla. Vyvozují ze znalosti případu, že tato matka s dětmi byla vhodná pro umístění do domu, kde by se realizovala odborníkem polyvalentní sociální práce. Potřebovala přístup odborníka, který by s ní individuálně řešil všechny její nakumulované problémy, pomohla by jí terénní sociální služba v jejím přirozeném prostředí – pomoc při vedení dětí ke školním povinnostem, využívání volného času, pomoc s výkonem domácích prací - vaření, nakupování,...S ohledem na bázlivou povahu matky, významnou roli zde hrál i respekt matky ze sociálního pracovníka, jistá obava z odejmutí dětí do ústavní výchovy, a tak řešením viděla problémy tajit. Zde by bylo přínosné, kdyby se angažoval sociální pracovník neziskové organizace, který v očích klientů není vnímán tolik jako kontrola, naopak, je vnímán více jako pomoc. Strach a obava matky, že přijde o děti, její nesebevědomí bylo rizikovým faktorem pro navázání vztahu založeném na důvěře. Jak se následně ukázalo, vynaložené úsilí na sanování rodiny bylo velmi znehodnocováno mentálními předpoklady matky pro výkon rodičovské zodpovědnosti, kterou následně pozbyla, když byla omezena na způsobilosti k právním úkonům.

Kazuistika č.2 ze spisu Om 192/00

Rodinná diagnóza:

Nezletilá Gabriela v době stanovení dohledu nad její výchovou měla 4 roky, dohled byl stanoven v rámci soudního jednání o změnu výchovy, kdy přecházela z výchovy babičky do péče obou rodičů, kteří začali bydlet u babičky, matka se vrátila z výkonu trestu a chtěla začít nový život a pečovat o dceru. Babička výpovědí u soudu potvrzovala řádný životní styl matky a dobrou péči a zájem o dceru u obou rodičů. Matka Emilie 35 let a otec Jan 40 let byli nezaměstnaní, v evidenci úřadu práce. Dohled byl v rodině

vykonáván 3 roky, postupně rodiče slevovali ze svých předsevzetí o dceru pečovat, péči přenechávali stále více na babičce. Rodiče se navrátili ke svému špatnému životnímu stylu, požívali alkohol, nesnažili si najít práci, nepřijali nabízená zaměstnání a byli sankčně vyřazeni z evidence uchazečů o zaměstnání. Za takových okolností babička odmítala rodiče vpustit do bytu, stali se bezdomovci. Stávalo se, že rodiče si nezletilou Gabrielu odvedli od babičky z bytu na několik dní a babička nevěděla, v jakých podmínkách se Gabriela nachází. Na Policii ČR obyvatelé panelového domu nahlásili, že ve sklepních prostorech přespává rodina s nezletilým dítětem, jednalo se o nezletilou Gabrielu. Babička odmítla se o vnučku do budoucna postarat a nenašel se za tímto účelem nikdo jiný ze širší rodiny. Matka odmítla bydlení s dcerou v azylovém domě, upřednostnila žití s manželem. Gabriela byla odebrána z péče rodičů a byla u ní nařízená ústavní výchova. Následně se v dětském domově o nezletilou nikdo nezajímal. Nezletilá zůstala v dětském domově sama, bez kontaktů s rodiči, pracuje se na jejím umístění do náhradní rodiny.

V této rodině nebyl žádný prostor pro sanaci rodiny a dle mého názoru by nepomohla k efektivnějšímu působení v rodině žádná sociální pomoc, služba. Kde není zájem o dítě, není motivace, nejsou před rodiči žádné cíle, není možná ani účinná pomoc státu - sanace. Rodiče nezletilé Gabriely dostali soudem šanci prokázat, že své odhodlání pečovat o svou dceru myslí vážně, babička jim v tomto odhodlání byla garantem, brzy se však ukázala povrchnost jejich odhodlání. Rodiče se stali závislími na alkoholu, odmítali se jít léčit, odmítali jakákoliv doporučení v zájmu nezletilé – předškolní zařízení, logopedická péče, rodiče nespolupracovali s odborníky. Absentoval obsahový rámec rodiny, rodiče vytvořili asociální, afunkční rodinu, kde rodina selhala ve funkci ekonomické, emoční, výchovné, psychosociální a ve velké míře byly ohroženy všechny základní potřeby nezletilé Gabriely. Rodina vykazovala poruchy zásadního rázu, přestala zcela plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodila, rodiče nezletilou vystavili vážnému riziku bezdomovectví, neposkytovali jí základní fyzické potřeby – teplo, stálost domova, strava, ohrožovali její zdravý duševní tělesný vývoj, její zdraví i život. Sanace zde byla bezpředmětná, jediným řešením pro dítě bylo jeho odebrání z rodiny.

Kazuistika č 3 ze spisu Om 330/94

Rodinná diagnóza:

Nezletilý Pavel 13 let žil v neúplné rodině se svou matkou Miroslavou 33 let v městském bytě. Otec se o syna léta nezajímal. Od třetí třídy Pavla se objevovaly problémy v docházce do školy. S matkou bylo vedeno přestupkové řízení na úseku

školství, bylo proti ní zahájeno trestní stíhání pro zanedbání povinné školní docházky a umožňování zahálčivého způsobu života. V rodině byl stanoven z těchto výchovných důvodů dohled nad výchovou v rodině. Pavel i po stanovení tohoto výchovného opatření často chyběl ve škole, neprojevoval zájem o školní docházku, matčin přístup k jeho nemocem, léčebnému režimu, absencím ve škole byl liknavý, nedůsledný, snažila se syna z jeho výchovných problémů omlouvat, někdy i zakrývat skutečné důvody jeho absence ve škole. Také samotná spolupráce matky se sociální pracovnící byla problematická, matka nedodržovala sjednané dohody k dosažení konkrétních cílů, například že se bude o syna pravidelně ve škole telefonicky informovat, zda syn došel do školy a případnou absenci hned hlásit a projednávat s třídním učitelem, se sociální pracovnící, s pediatrem a bude činit opatření, která by další absenci mohla zabránit. Matka nedoceňovala závažnost své nedůslednosti. Matka byla nezaměstnaná, byla v evidenci úřadu práce, většinu času trávila návštěvami po známých, doma u televize. Ze širší rodiny nebyl nikdo, kdo by s výchovnými problémy Pavla mohl pomoci. Matka měla jen sestru, své dvojče, která z obdobných důvodů měla syna v ústavní výchově. U nezletilého Pavla byl dohodnut diagnostický pobyt ve středisku sociální prevence, kde po dvou měsících pobytu odborníci závěrovali, že Pavlovi schází důsledná výchova, zájem o jeho osobu, o jeho potřeby a zájmy. Doporučili strukturovat volný čas Pavla, zapojit ho do zájmových činností, doporučili postupy a motivace k jeho pravidelné docházce do školy. V zařízení nezletilému školní docházka nedělala problémy. Ze strany školy a sociální pracovnice byla vyžadována po matce spolupráce na těchto odborných doporučeních, matka jí však nebyla schopna, těžko posoudit jakou měrou z důvodu svého nezájmu a jakou měrou svými psychickými schopnostmi. Po návratu Pavla do domácího prostředí se záškoláctví opakovalo. Matka věděla, že v takovém případě bude opakovaně vystavena trestnímu stíhání a podala u Pavla návrh na nařízení ústavní výchovy. Pavel se nachází v dětském domově, nikoli ve výchovném ústavu, velkou měrou bylo zohledněno matčino selhání ve výchovném působení. Její zájem o syna byl spíše účelový před úřady, ale na jejich skutcích bylo mnohokrát potvrzeno, že Pavel jen vedle ní vyrůstá a vzhledem k jeho pokročilejšímu věku si dokáže zajistit sám některé potřeby, jako je nákup svačin, obědů, školních pomůcek, oblečení. Z návštěv sociální pracovnice Pavla v domově plyne, že matka o něho projevuje jen malý zájem a Pavel se dostává domů na krátkodobé pobyty zejména jen o prázdninách.

Na případové studii chci opět zvýraznit fakt, že kde není zájem rodiče o své dítě, je jen velmi těžké ze strany různých odborníků v rodině uzdravit selhávající funkce a pomoci lépe naplnit potřeby nezletilého dítěte. V této dysfunkční rodině selhávala funkce

výchovná, nebyla zde uspokojena potřeba vzdělávání, selhávala funkce emoční, kdy dítě zde nemělo uspokojenu dostatečně potřebu zájmu o svou osobu, ze strany matky zde byl zajišťován neadekvátní dohled nad dítětem. Hlavním důvodem pro nařízení ústavní výchovy byla trestná činnost matky, zanedbávání povinné školní docházky dítěte, kterého měla ve své péči. Otázkou zůstávají pochybnosti nad její způsobilostí k rodičovské zodpovědnosti.

Kazuistika č. 4 ze spisu Om 496/01

Rodinná diagnóza:

Čtyři nezletilé děti Jiří 6 let, Hana 4 roky, Michal 2 roky a Anna 5 měsíců, žily v úplné dysfunkční rodině svých rodičů Marie 42 let a Vlastimila 40 let. Matka byla invalidní důchodkyně z důvodu psychiatrické diagnózy, otec byl velmi závislý na své direktivní ženě, povahou neprůbojný, nesamostatný, byl evidován na úřadu práce. V rodině byly dostatečné příjmy, však pro dluh na nájemném rodina byla vystěhována do náhradního bytu nižší kategorie. Měli svá specifika bydlení, zařízení domácnosti, styl oblékání, zejména matka měla nezdravý náhled na vzdělávání a výchovu dětí. Rodiče děti izolovali od svých vrstevníků, odmítali je dát do mateřské školy, v době zápisu nejstarší nezletilé do školy odmítali ji do školy přihlásit, zajímali se o možnost, že by si sami děti vyučovali doma. Výchova byla až fanatická v duchu určité víry, lékař diagnostikoval sociální zanedbanost dětí. Také ze strany zdravotníků byly opakované připomínky, že je špatná spolupráce s rodiči - s matkou. Matka v důsledku své duševní choroby, pro kterou byla v péči psychiatra, byla velmi komplikovanou osobu pro vyjednávání, spolupráci, pro poskytování pomoci v zájmu nezletilých dětí. Časem nebylo v regionu stomatologa, pediatra, který by chtěl nezletilé děti vzít do své odborné péče. Velmi náročné bylo zajistit i místo v mateřské škole, kde nezletilá chodila jen pár dnů a krátce nato došlo ke stížnosti matky na předškolní zařízení a obviňování pedagogů ze špatné péče. Náhled na výchovu, výživu dětí, vedení domácnosti, udržování osobního ošacení rodiny, na hospodaření s penězi, na vzdělávání dětí a potřebu udržování sociálních kontaktů dětí s vrstevníky i na další potřeby měla matka svůj velmi vyhraněný názor, kterému se otec vždy přizpůsobil a který byl evidentně proti zájmům nezletilých dětí. Také pomoc a doporučení matka vnímala od všech zainteresovaných odborníků jako porušování soukromí, zde nebylo možné v zájmu dětí rodinu sanovat, vykonávat jakoukoliv sociální práci. Matka přestala naprosto spolupracovat, přestala vpouštět sociální pracovníci do bytu ve fázi, kdy se jevil matčin zdravotní stav zhoršen, proto musela být výchova dětí řešena předběžným

opatřením soudu, kdy se děti do 24 hodin odebraly z výchovy rodičů a byly svěřeny do ústavní výchovy. Na této zpočátku dysfunkční rodině, která se rychle projevila jako rodina afunkční chci demonstrovat, že psychiatrické onemocnění matky je jedna z kontraindikací pro sanování rodiny. Přestože otec byl bez psychiatrické zátěže, byl za ta léta soužití s matkou dětí natolik pod jejím vlivem, že nemohl jednat v zájmu svých dětí jinak. Mnohé náhledy na výchovu dětí měl totožné se sociálními pracovníky. Zpočátku, než se sociální pracovnice společně s ostatními zainteresovanými odborníky přesvědčila, že v rodině nebude sociální práce účinná, zvažovala vyjednat v rámci Charity asistenční službu k dětem v jejich domácnosti, také matce, aby se naučila hospodařit s penězi, vést domácnost, prát, žehlit, ale i jiným základním dovednostem, jako je například jíst u stolu. Charita v našem regionu vykonává služby pro staré zdravotně postižené občany, byla však ochotna slyšet i na potřeby a požadavky našeho oddělení a hledala cesty, jak v rodině tuto pomoc zabezpečit. Do tohoto záměru však vstoupil zhoršený zdravotní stav matky a děti musely být odebrány z rodiny. Nyní jsou děti v dětském domově v místě bydliště rodičů, matka je léčena v psychiatrické léčebně, otec si našel práci, bydlí sám v bytě a snaží se sám o sebe postarat, děti v domově navštěvuje, děti však nechodí na krátkodobé pobyty domů.

Z uvedených kazuistik, které prezentují v regionu Hranicko vzorek rodin, ve kterých se sanace rodiny nepodařila a děti musely být odebrány z rodiny do ústavní výchovy je znatelné, že se jednalo právě o rodiny, ve kterých se vyskytly vážné rizikové faktory, které sanaci rodiny znemožňovaly a pak nejlepším řešením pro dítě bylo jeho odebrání z rodiny. V teoretické části se zmiňuji o situacích, ve kterých sanace rodiny není vhodným řešením pro dítě. V mé praktické části se některé situace uvedené v teorii potvrdily na prezentovaných kazuistikách. Zde hlavními důvody neúspěšné sanace v rodině byly následující.

V kazuistice č. 1 - omezené psychické schopnosti matky, následně její omezení ke způsobilosti v právních úkonech, pozbytí rodičovské zodpovědnosti.

V kazuistice č. 2 - rodiče závislí na alkoholu, bezdomovectví, nezájem o dítě.

V kazuistice č. 3 - nezájem matky o dítě, trestná činnost matky, neplnění povinné školní docházky dítěte.

V kazuistice č. 4 - psychiatrické onemocnění matky.

Dle mého názoru, v těchto rodinách by nepomohla v konečném důsledku žádná nabídka sociálních služeb či jiných aktivit regionu k odstranění problémů a pro úspěšné sanování rodiny. V regionu Hranicko je velký prostor pro vznik neziskových

organizací, zejména pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Tato služba určitě velmi citelně schází, bylo by jí velmi potřeba využít jako pomocnou ruku nejen pro rodiny samotné, ale také pro orgán sociálně právní ochrany dětí při spolupráci v dohledových sanovaných rodinách. Z výzkumu vyplynulo, že na prvním místě v důvodech pro nařízení soudního dohledu je samotná špatná péče o děti a nedostatky ve výchově. Zde by se novými možnostmi na úseku sociálně-právní ochrany dětí, které nabízí zákon o sociálních službách, mnohému mohlo předejít, napravit. Soudím, že nejvíce schází spolupráce s neziskovými organizacemi, které mají oprávnění vykonávat sociálně-právní ochranu dětí a zaměřují se na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, kam patří tématicky různě zaměřené výchovné, vzdělávací aktivizační činnosti, například pracovní-výchovné činnosti s dětmi, jako jsou pomoc při domácí přípravě do školy, zapojení dětí do činnosti související s chodem domácnosti apod. Užitečná by byla nabídka pracovní-výchovné činnosti s dospělými, například podpora a nácvik rodičovského chování, včetně vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí při jednání na úřadech, u pediatra, ve škole apod.

6.4 Vyhodnocení hypotéz

Z provedeného vyhodnocení informací vyhodnocuji platnost jednotlivých hypotéz takto:

Hypotéza č. 1a - Větší počet dohledových rodin je ve městě než na vesnicích regionu Hranicko - byla výzkumem potvrzena.

Hypotéza č. 1b - Dohled nad výchovou nezletilých dětí je stanovován častěji v rodinách s nižším vzděláním rodičů než v rodinách, kde jsou rodiče středoškoláci či vyššího vzdělání - byla potvrzena.

Hypotéza č. 1c - V dohledových rodinách bydlících na vesnici je vykonáván sociální pracovníci menší počet šetření než v dohledových rodinách žijících ve městě – byla potvrzena.

Hypotéza č. 1d - Častěji je stanoven dohled nad výchovou nezletilých dětí v rodinách s více dětmi než v rodinách s jedním dítětem. S ohledem na vyhodnocená data, ze kterých vyšlo najevo, že ve výzkumném vzorku je 12 rodin s více dětmi a 13 rodin s jedním dítětem, nebyl tedy vyhodnocen výrazný rozdíl v počtu, konstatuji, že tato hypotéza nebyla potvrzena.

Hypotéza č. 1e - Vykonávání dohledu v rodině a sanace rodiny je v regionu Hranicko spíše úspěšná než neúspěšná, většina dětí zůstává v rodině - hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 2a - Důvody pro nařízení dohledu v rodinách s nezletilými dětmi rázu bytového a finančního převažují nad důvody nezájmu, neschopnosti či nezpůsobilosti rodičů vykonávat rodičovskou zodpovědnost – hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 2b - V regionu je více dohledových sanovaných rodin s více druhy nakumulovaných problémů v rodině, než rodin s jedním výrazným vyhraněným problémem v rodině – hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 3 - Nelze úspěšně sanovat rodinu, v níž rodiče nemají skutečný zájem o své dítě, kde nejsou rodiče schopni vykonávat rodičovskou zodpovědnost nebo trpí duševním onemocněním - hypotéza se potvrdila.

ZÁVĚR

A co závěrem? Závěrem děkuji všem zainteresovaným, kteří mají podíl na tom, že jsem se ve své první práci podobného druhu dopracovala až do samotného závěru. Vím, závěrem své bakalářské práce nejsem ještě v cíli. Ale už teď mohu konstatovat, že mi práce na tomto „dílku“ byla novým, užitečným poznáním v mnoha směrech. Obohatila mne samozřejmě o poznatky získané studiem odborné literatury, přinutila mne eliminovat v tak bohatém zdroji informací na téma rodina to, co se k mému zadání práce nevztahuje nebo vztahuje jen málo, byť to byly informace zajímavé. A nebyla to práce jednoduchá a nevím, zda se mi zcela podařila. Přenesla mne přes různá úskalí při práci na nevyzpytatelném počítači a mohla bych zde napsat ještě více zkušeností, poznatků ze psaní bakalářské práce. Ale to hlavní je, že jsem v závěru svého psaní došla i já k závěru, že jsem nepsala práci jen jako jednu z podmínek dokončení bakalářského studia, ale podařilo se mi najít téma, které při jeho zpracování mi přineslo nová poznání, zejména v praktické části. Myslím, že se mi podařilo naplnit cíle, které jsem svou prací sledovala. Díky tomu jsem získala ucelenější konkrétnější náhled na problematiku sanace dysfunkčních rodin v našem regionu. Ujasnila si, že i když v regionu nejsou poskytovatelé sociálních služeb na úseku sociálně-právní ochrany dětí, tak se našemu oddělení sociálně-právní ochrany dětí a myslím, že za hodně vytížených podmínek, daří rodiny úspěšně sanovat minimálně tak, aby děti mohly zůstat ve svém přirozeném prostředí. Také jsem spokojena se zjištěním, že děti, u kterých byla v našem regionu nařízena ústavní výchova, pocházely z dysfunkčních až afunkčních rodin, kde sanace rodiny nebyla možným řešením pro dítě. Považuji za příjemné zjištění, že výzkumem nebyly zjištěny rodiny, u kterých by došlo k nařízení ústavní výchovy u dětí, tedy k neúspěšné sanaci v rodině a měla by na ní podíl absence sociálních služeb v regionu. V kontextu toho však musím i zde znovu zdůraznit, že absence sociálních služeb při výkonu sociální práce v problémových rodinách pocíťována je, zejména ze strany sociálních pracovníků, které rodině nemohou nabídnout to více, co sociální služby nabízí. A v neposlední řadě se mi práce na bakalářské práci stala určitou formou supervize, když jsem studovala spisy ostatních kolegyně, četla jejich návrhy, zprávy, záznamy ze šetření, když jsem s kolegyněmi hovořila o jejich sanovaných rodinách.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
2. GRECMANOVÁ, Helena a kol. *Obecná pedagogika II*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2000. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.
3. DUNOVSKÝ, J., *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. 139 s.
4. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 336 s. ISBN 08-056-89.
5. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vyd. Praha : Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-006-5.
6. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 123 s. ISBN 80-901424-7-8.
7. MATOUŠEK Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
8. MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: Aspi, 2007.
9. SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině*. 1. vyd. Praha: Práh, 2004. 350 s. ISBN 80-901325-0-2.
10. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8.
11. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

14. [online] 2010, [cit.16.3.2010]. Dostupný z www:http://komunitniplanovani.com/kp-poskytovatele_10/
15. Střep [online].2007, [cit.16.3.2010]. Dostupný z www:<http://www.strep.cz/index.php>
16. HANUŠOVÁ, J. *Rodina - vzdělávání dospělých* [online]. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí [cit.16.3.2010].Dostupný z www:<http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1: MAPA REGIONU HRANICKO

PŘÍLOHA Č. 1: MAPA REGIONU HRANICKO

